

„Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom“ iz kruga Polidora da Lanciana u privatnom vlasništvu u Zagrebu

Matošević, Janko

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:075418>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-04**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

„SVETA OBITELJ SA SVETOM DOROTEJOM“ IZ KRUGA
POLIDORA DA LANCIANA U PRIVATNOM VLASNIŠTVU U
ZAGREBU

Janko Matošević

Mentor: dr. sc. Tanja Trška, doc.

ZAGREB, 2023.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu

Diplomski rad

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski studij

„SVETA OBITELJ SA SVETOM DOROTEJOM“ IZ KRUGA POLIDORA DA LANCIANA U PRIVATNOM VLASNIŠTVU U ZAGREBU

"Holy Family with Saint Dorothy" from the artistic circle of Polidoro da Lanciano in a private collection in Zagreb

Tema rada je dosad neistražena slika manjih dimenzija teme *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom* koja se nalazi u privatnom vlasništvu u Zagrebu. Slika je u radu obrađena kroz aspekt formalne i ikonografske analize te su izneseni podaci o njenom trenutnom stanju. Na temelju usporednih primjera slika je atribuirana slikarskom krugu Polidora da Lanciana (Lanciano, 1510./15. – Venecija, 1565.) te okvirno vremenski smještena u sredinu ili drugu polovicu 16. stoljeća. Slika je zatim uspoređivana s raznim primjerima iste tematike iz venecijanskog slikarstva tog vremena. Nakon toga djelo je uspoređivano i s ostalim primjerima iz opusa Polidora da Lanciana kao i njegovog slikarskog kruga, na kojima je prikazano slikarevo stvaralaštvo većinski sačinjeno od korištenja *modella fortunata* te njihovog kombiniranja i variranja na različitim djelima. Pomoću tih usporedbi, ali i podataka o slikarevom djelovanju donesen je i zaključak o vrlo vjerojatnom radioničkom podrijetlu slike *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 49 stranica, 27 ilustracija

Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: djela radioničke produkcije, djela za privatnu pobožnost, ikonografija svete Doroteje, *modelli fortunati*, Polidoro da Lanciano, slikarstvo prema djelima obitelji Vecellio, venecijansko slikarstvo 16. stoljeća

Mentor: dr. sc. Tanja Trška, doc., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: dr. sc. Sanja Cvetnić, red. prof., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

dr. sc. Danko Šourek, izv. prof., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

dr. sc. Tanja Trška, doc., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: 24.1.2020.

Datum predaje rada: 24.2.2023.

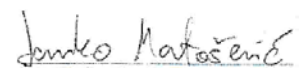
Datum obrane rada: 27.2.2023.

Ocjena: dobar (3)

Ja, Janko Matošević, diplomant na Istraživačkom smjeru – modul Umjetnost renesanse i baroka diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom „*Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*“ iz kruga *Polidora da Lanciana u privatnom vlasništvu u Zagrebu* rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 23. 2. 2023.

Vlastoručni potpis

Handwritten signature of Janko Matošević in black ink.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. FORMALNA ANALIZA	2
3. PODRIJETLO SLIKE	10
4. ATRIBUCIJA	11
5. DJELOVANJE POLIDORA DA LANCIANA.....	15
6. IKONOGRAFIJA	17
7. USPOREDNI PRIMJERI KROZ IKONOGRAFIJU SVETE DOROTEJE	20
8. USPOREDNI PRIMJERI DJELA POLIDORA DA LANCIANA I NJEGOVOG SLIKARSKOG KRUGA	27
9. ZAKLJUČAK	43
10. LITERATURA	44
11. POPIS ILUSTRACIJA	46
12. SUMMARY	49

1. UVOD

U ovom radu bit će predstavljena slika koja do sada nije bila objavljivana niti istraživana, potpuno nepoznatog podrijetla te bez podataka o atribuciji ili dataciji. Slika se nalazi u Zagrebu u privatnom vlasništvu, a riječ je o slici manjih dimenzija slikanoj na drvenoj dasci. Kroz ovaj rad slika će biti prezentirana, opisana te će biti iznesene sve poznate informacije o njoj, a zatim će se koristeći usporedne primjere slika pokušati smjestiti u prostor i vrijeme. Kroz te usporedne primjere, postaviti će se pitanje i prijedlog autorstva kao i pitanje slikarske škole kojoj pripada. Također će se djelo analizirati kroz pitanje ikonografije, konteksta predloženog slikarskog kruga te usporediti s drugim primjerima slične tematike ili kompozicijskog rješenja istih vremenskih i prostornih okvira.

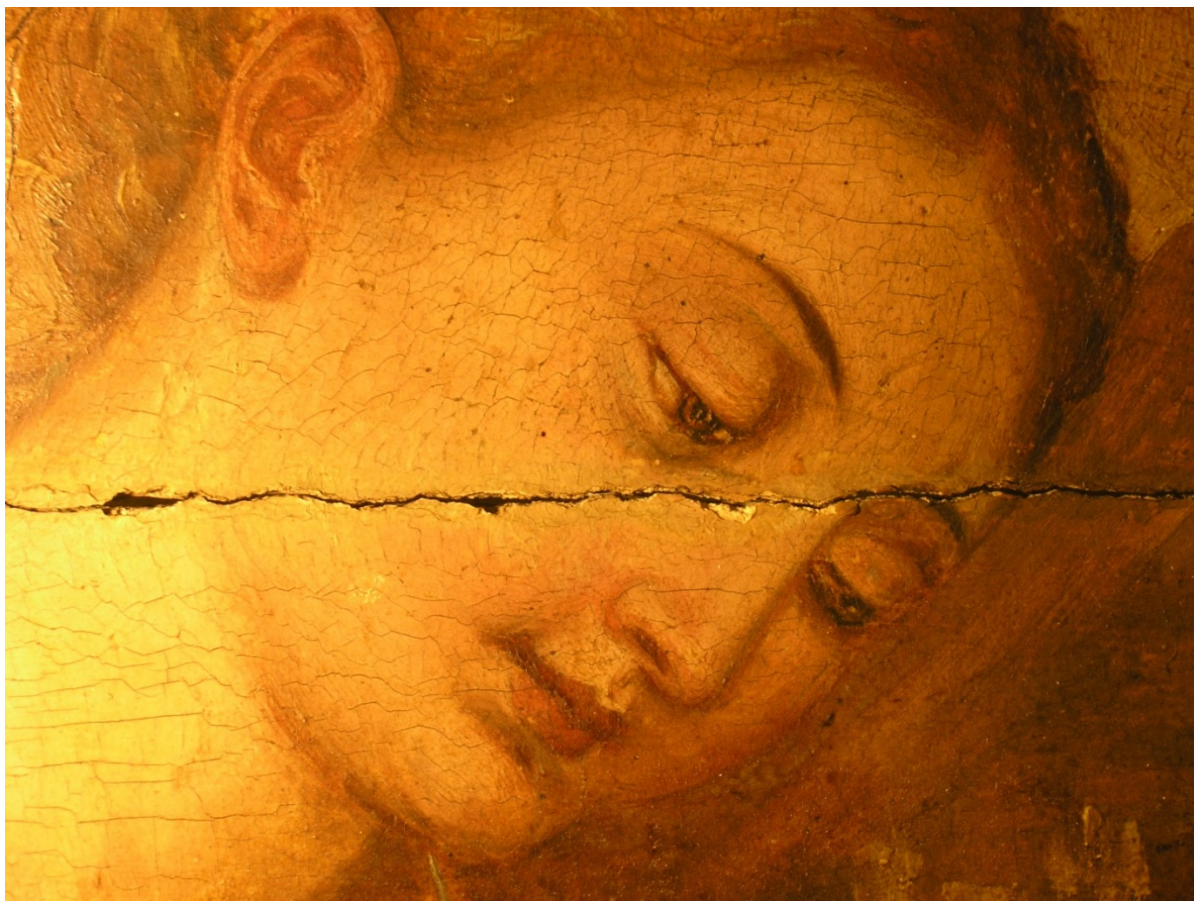
Slika 1: Slikarski krug Polidora da Lanciana, *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*, Zagreb, privatno vlasništvo

2. FORMALNA ANALIZA

Slika *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom* (sl. 1) koja se prezentira ovim radom formata je vodoravno položenog pravokutnika. Slika je slikana na drvenoj dasci, a riječ je o slici manjih dimenzija ($54 \times 71 \times 5$ cm) slikanoj tehnikom ulja na dasci. Na nekim dijelovima slike vidljivi su potezi kistom, ponajviše kod slikanih obruba ploha, a također su na nekim mjestima vidljivi i deblji slojevi boje uz blagi odsjaj koji upućuje na masnost samog pigmenta. Slika nije uokvirena, no prisutan je jednostavan podokvir koji omeđuje bočne stranice drvene daske na kojoj je slika slikana. U desnom donjem kutu i uzduž okomite bočne stranice nedostaje jedan dio tog podokvira tj. on je oštećen u dužini otprilike jedne trećine te stranice pa je na tom mjestu vidljiva bočna stranica drvene podloge.

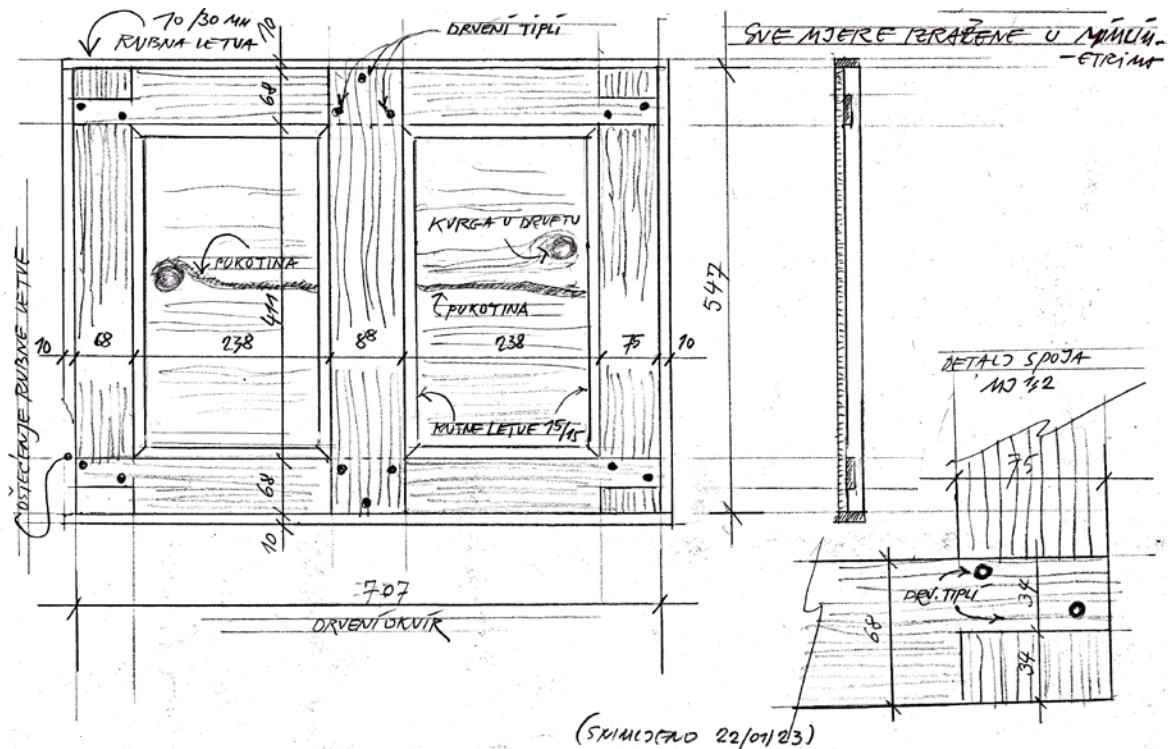
Stanje očuvanosti slike je zadovoljavajuće, no slika je tokom vremena zadobila starosnu patinu te određena oštećenja. Najupečatljivije oštećenje svakako je vodoravna pukotina drvene daske koja se proteže cijelom širinom slike. Pukotina se nalazi na otprilike malo više od jedne trećine visine slike gledano od gornjeg ruba slike, a vodoravno se proteže u potpunosti od jednog do drugog ruba slike. Iako pukotina počinje od samog ruba drvene daske te završava na drugom rubu, ona ne obuhvaća podokvir. Pukotina je dublja na desnoj strani slike te je također izrazito duboka i na sredini slike, a prema lijevom rubu postepeno se stanjuje. Uz samu pukotinu na obje polovice nedostaje dio slikanog sloja. Na tim mjestima nazire se bijela boja podslika koji se nalazi između drvene daske i samog slikanog sloja. U središnjem djelu slike gdje je pukotina najdublja na najviše mjesta nedostaje gornji slikani sloj. Prisutna je i još jedna vodoravna pukotina na lijevom djelu slike paralelna s većom i iznad nje, no ne proteže se cijelom širinom slike. Osim vodoravnih pukotina prisutnih na površini slike, značajnije je i oštećenje donjeg ruba slike. Donji rub djelomično se odvojio od podokvira koji na tom dijelu nije toliko čvrsto pričvršćen te su uz sam taj rub također otkinuti komadići sloja boje i gornjeg sloja drveta. Takva oštećenja na donjem rubu najizraženija su u desnom dijelu slike uz donji desni kut gdje je prisutno najveće otkinuće tog ruba. Uz cijeli donji rub prisutna su takva oštećenja, na nekim mjestima manja, a na nekim veća te je na određenim mjestima također vidljiva bijela boja sloja podloge. Od ostalih oštećenja ističu se rupe od crvotočina koje su prisutne cijelom površinom slike. Izraženije su na bočnim stranicama slike tj. na neoslikanim dijelovima, ali su na nekoliko mjesta prisutne i na samoj slici gdje probijaju slikani sloj. Osim njih, prisutna su i površinska oštećenja koja se nalaze na samom slikanom sloju. U nekim slučajevima takva oštećenja ne probijaju sloj boje, no na nekoliko mjesta ga probijaju te je na tim mjestima ponovno vidljiva

bijela podloga. Najizraženije takvo oštećenje nalazi se u donjem središnjem dijelu slike. Na površinskom sloju boje prisutne su krakelire uočljive na cijeloj površini slike. Na nekim dijelovima slike krakelire su izraženije, a na određenim mjestima nekoliko većih krakelira se i napuhnulo čineći taj dio sloja boje blago uzdignutim.

Slika 2: Detalj pukotine i krakelira, Slikarski krug Polidora da Lanciana, *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*, Zagreb, privatno vlasništvo

Cijeli sloj boje tokom vremena dobio je određenu patinu od nečistoća zbog čega je potamnio. Zbog prisutnih nečistoća koje čine tamnije dijelove slike slabije vidljivima, slika zahtijeva čišćenje. S obzirom na nepoznatu povijest slike, nisu poznati niti podaci o eventualnom ranijem čišćenju slike ili drugim povijesnim intervencijama. No na nekoliko mjesta vidljiva su manja zadebljanja u površinskom sloju kružnog oblika koja djeluju drugačije površinske strukture od samog sloja boje. Najzamjetnije takvo zadebljanje prisutno je na već ranije opisanoj manjoj pukotini uz lijevi rub slike. Moguće je kako se radi o ranijim pokušajima popravka slike, odnosno o kitu koji je apliciran upravo na to mjesto na kojem se nalazi pukotina kako bi se pokušalo zaustaviti njeno širenje. Osim na tom mjestu, na još nekoliko međusobno odvojenih mjesta na cijeloj površini slike vidljivi su slični pokušaji možebitnog popravka slike negdje više, a negdje manje uočljivi bilo pod kosim ili normalnim svjetlom.

Slika 3: Crtež drvene konstrukcije slike Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom

Slika 4: Poledina slike Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom

Na poledini slike vidljiva je drvena konstrukcija koja drži dasku na kojoj je naslikana slika. Konstrukcija sastoji se od drvenih letvi složenih u četverokut s jednom poprečnom okomitom letvom po sredini. Tanki podokvir, odnosno rubna letva na kojoj se nekada nalazio okvir pričvršćen je bočno metalnim čavlima. Na drvenoj dasci na kojoj se nalazi sama slika jasno je vidljivo da velika uzdužna pukotina obuhvaća cijeli presjek daske te ostavlja prorez između dvije puknute polovice. No uzduž te pukotine na poledini daske vidljiv je trag bijele boje koji prati pukotinu cijelom duljinom. Taj jasno vidljivi trag upućuje na neku raniju namjeru za popravkom te pukotine i sprječavanjem njenog širenja. Na poledini nalazi se nekoliko sitnijih

crteža i natpisa grafitnom olovkom. Na vodoravnoj letvi drvene konstrukcije nalazi se crtež koji djeluje kao rudimentarni crtež presjeka konstrukcije okvira, no drugačijeg od konstrukcije ovog okvira. Na okomitoj letvi nalazi se napisan broj 14 grafitnom olovkom, a na samoj dasci slike na donjoj polovici napisan je broj 2. Također su na poledini vidljiva i neka oštećenja, najviše rupe od crvotočina koje su prisutne na cijeloj površini poledine.

Slika 5: Slikarski krug Polidora da Lanciana, *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*, Zagreb, privatno vlasništvo

Slika prikazuje scenu u maniri *sacra conversazione* u kojoj su prisutni Bogorodica, Isus, sveti Josip i sveta Doroteja. Scena je smještena u eksterijeru, a likovi su ravnomjerno raspoređeni u kadru i prikazani su međusobno u ravnini jedan do drugoga. Gledajući s lijeva na desno, likovi se nižu sukcesivno uz većinom frontalne položaje tijela. Iako su im impostacije gotovo frontalne, položaji glave sva četiri lika zakrenuti su u strane te variraju od blage zakrenutosti glave, poluprofila, do gotovo potpunog profila. Likovi Bogorodice i svetog Josipa prikazani su oboje u sjedećem položaju. Do njih se nalazi lik Isusa koji je smješten gotovo u središte slike. Lik Isusa nalazi se u naručju Bogorodice te je prikazan u polustojećem položaju dok ga Bogorodica pridržava rukama. Lik svete Doroteje koji se nalazi pored Isusa prikazan je u

stojećem položaju uz lijevi rub kadra. Likovi nisu prikazani u istoj razini jer s obzirom da je lik svete Doroteje koji je prikazan u stojećem položaju niži od ostalih likova, jasno je da se likovi Bogorodice i svetog Josipa nalaze na povišenoj razini tj. postavljeni su na određeno povišenje ili postament. Osim lika Isusa, Bogorodica, sveti Josip i sveta Doroteja nisu prikazani u punoj figuri. Svi likovi prikazani su anatomski točno i proporcionalno.

Scena je prikazana u krajoliku. Iza likova prikazano je raslinje odnosno stablo ili veći grm koje popunjava prostor između likova te pokriva cijelu desnu polovicu pozadine, a djelomično seže i u lijevu polovicu. U lijevoj polovici pozadine slike nazire se otvoreni krajolik koji se proteže u daljinu, a iznad krajolika nalazi se prikaz neba s oblacima. U prikazu tog otvorenog krajolika u središnjem djelu slike nalazi se uzvisina, dok je uz lijevi rub kadra vidljiv ravni horizont. U podnožju te uzvisine, iako vrlo rudimentarno slikan, nazire se udaljeni prikaz arhitekture tj. omanjeg grada. Slika je kadrirana na način da nema previše praznog prostora, a perspektiva je prikazana uvjerljivo tako da se dobiva jasan dojam prostora u slici. Prizor je moguće podijeliti na dva prostorna pojasa – u prvom prostornom pojasu nalaze se likovi, dok se u drugom nalazi krajolik. Osvjetljenje je ravnomjerno raspoređeno, ali bez vidljivog izvora svjetlosti unutar slikanog prostora, a sjene su vidljive samo u manjim detaljima. Cijeli prizor odiše skladnošću te ostavlja opći dojam ujednačenosti i harmonije.

Bogorodica je prikazana u sjedećem položaju te većinom frontalno. Nije prikazana u punoj figuri, no kadar slike obuhvaća i dio njenih nogu koje su pokriven draperijom kroz koju se nazire obris koljena, dok donji dio nogu izlazi iz kadra. Njezine noge i draperija koja ih pokriva postavljene su u njenu lijevu stranu, a iako je njezin torzo prikazan većinom frontalno, blago je zakrenut u njezinu desnu stranu. Na svojoj desnoj strani s obje ruke pridržava Isusa te dok je njena lijeva ruka u potpunosti vidljiva, desna ruka joj je većinom zakrivena tijelom Isusa. Bogorodica je odjevena u tamnocrvenu halju, a njezine noge dodatno su pokriven maslinastozelenom draperijom. S njene desne strane nalazi se manja bijela tkanina na kojoj stoji lik Isusa dok ga Bogorodica pridržava rukama. Na cijeloj odjeći vidljivi su nabori koji su najizraženiji na rukavu njene lijeve ruke. Draperije su riješene dodavanjem poteza svjetlije boje, na nekim mjestima gotovo i bijele koji označavaju izbočene nabore, a na mjestima potezima tamnije crvene boje koji označavaju udubljene nabore. Njena glava i gornji dio trupa blago su zakrenuti u njenu desnu stranu, a lice je prikazano u blagom tričetvrt-profilu. Na okruglom licu kontemplativnog izraza najviše se ističu uske i tanke obrve lučnog oblika koje prate crte lica i daju prikazu lica određenu finoću. Na njenoj glavi nalazi se tamni veo koji većim dijelom prekriva glavu, no ne u potpunosti jer je vidljiv dio tamnosmeđe kose te se također ističe i lijevo

uho. Osim što veo omata glavu, također sa stražnje strane pada preko njenih ramena te prekriva u potpunosti Bogorodičino desno rame. Oko glave tj. oko vela koji ju prekriva prikazana je tanka i diskretna svjetlost u funkciji aureole. Bogorodičine oči prikazane su djelomično zaklopljene zbog pogleda koji upućuje dolje desno, a njen pogled upućen je prema liku Isusa kojeg drži u naručju na svojoj desnoj strani.

Lik Isusa prikazan je u polustojećem položaju pridržavan od strane Bogorodice s obje njene ruke. Njegova desna noga je ispružena te se na nju dijelom oslanja, a lijeva noga je savijena u koljenu te se njome klečeći oslanja u Bogorodičinom krilu. Prikazan je frontalno i u punoj figuri, a njegov trup blago se naginje na njegovu desnu stranu. To blago naginjanje uvjetovano je pokretom desne ruke koja je ispružena te ju pruža prema liku svete Doroteje. Dlan desne ruke je otvoren i okrenut prema dolje, a prsti su rašireni. Lijeva ruka je pak savijena u laktu te se oslanja na ruku Bogorodice koja ga pridržava. Također prstima dotiče i pridržava se za dlan Bogorodice. Lik Isusa nije odjeven, no oko prsa ga omata uska bijela tkanina. Ta tkanina nalazi se točno na mjestu na kojem ga Bogorodica pridržava s obje ruke te se nalazi zapravo između samih ruku Bogorodice i trupa Isusa. Riječ je o kraju bijele tkanine koja se nalazi s Bogorodičine desne strane na kojoj stoji lik Isusa. Glava Isusa blago je zakrenuta u njegovu desnu stranu te prati pokret ruke. Kosa je svijetla i kovrčava te uz okrugle i blago rumene obraze dodatno doprinosi fizionomiji malog djeteta. Njegov pogled također prati kretnju njegove ruke te je uperen upravo u točku u kojoj se sastaje njegova ruka s rukom svete Doroteje na lijevoj strani slike.

Uz Bogorodicu i Isusa u ovom prizoru nalaze se još dva već spomenuta lika: sveti Josip i sveta Doroteja. Sveti Josip koji se nalazi na desnoj strani slike prikazan je kao muškarac starije životne dobi, sijede i proćelave kose te sijede brade. Prikazan je u sjedećem položaju, a svoje obje ruke oslanja na štap za hodanje, jedan od njegovih prepoznatljivih atributa. S obzirom da se nalazi uz likove Bogorodice i Isusa, oni zajedno čine prikaz svete Obitelji. Sam lik svetog Josipa na ovoj slici prikazan je frontalno, a njegova glava je zakrenuta u stranu. Nalazi se pored lika Bogorodice, odnosno na njenoj lijevoj strani i djelomično ga prekrivaju noge Bogorodice pokrivenne draperijom koje su zakrenute u njenu lijevu stranu. Josip je odjeven u tamnocrvenu halju slične nijanse kao Bogorodičine, no malo manje izraženije crvene te više naginje u spektar smeđih tonova. Jedan dio halje koji je odvojen od ostatka prikazan je nešto svjetlije boje te je dijagonalno prebačen preko Josipovog lijevog ramena poput toge. S obzirom da je lik svetog Josipa prikazan uz sam bočni rub slike, on djelomično izlazi iz kadra. Tako je njegova lijeva ruka kojom pridržava štap većinom izvan kadra, a u kadru je samo lijeva šaka kojom se oslanja

na štap. Taj njegov štap nalazi se ispred njega te se proteže od samog donjeg ruba slike do otprilike polovice slike, odnosno visine njegovih ruku. Josipova desna ruka prikazana je u cijelosti te se oslanja na lijevu koju podupire štap. Na rukavu desne ruke također su vidljivi nabori draperije slični kao na prikazu Bogorodice. Glava svetog Josipa zakrenuta je u potpunosti u njegovu desnu stranu te je prikazana gotovo u punom profilu. Njegov pogled također je uperen u njegovu desnu stranu prema Isusu i svetoj Doroteji. Sveti Josip prikazan je nešto oštrijih crta lica uz izraženi nos te obrve, a iznad samih obrva uočljivi su i sitniji detalji bora na svečevom čelu.

Uz svetu Obitelj na slici je prikazana sveta Doroteja, smještena uz lijevi rub slike. Kao što je već spomenuto, njen lik razlikuje se po položaju od ostalih jer za razliku od likova svete Obitelji nije prikazana na povišenoj poziciji odnosno na određenom postamentu. Tako da iako je prikazana u stojećem položaju, ona visinom seže do visine ramena Bogorodice i svetog Josipa te je njena glava na sličnoj visini kao i glava Isusa. Sveta Doroteja nije prikazana potpuno frontalno već je blago zakrenuta prema likovima svete Obitelji. Njen položaj tijela usmjeren je prema svetoj Obitelji, ali i prema promatraču. Prikazana je dopojasno, a isto kao i lik svetog Josipa, s obzirom da je smještena uz lijevi rub slike, djelomično izlazi iz kadra. To se odnosi na njenu desnu ruku koja je ispružena i prikazana uz sami bočni rub kadra. Dlan njezine desne ruke položen je na neodređeni slikani element koji se tek nazire u lijevom donjem kutu kadra. U toj desnoj ruci drži palmin list kao atribut svetaca mučenika. Palmin list vrlo je uzak i gotovo stiliziran, a njegov vrh također izlazi iz kadra slike. Lijeva ruka svete Doroteje prikazana je u perspektivnom skraćanju te je savijena u laktu. Sama šaka postavljena je vodoravno, a dlan je otvoren prema gore uz blago raširene prste. U njenom dlanu nalazi se jedan cvijet s nekoliko listova. Cvijet je kružnog oblika i blago ružičaste boje te je stoga moguće kako se radi o prikazu ruže. Uz cvijet nalazi se i nekoliko listova koji djeluju spojeno sa samim cvijetom. Ta njena lijeva ruka jasno je usmjerena prema liku Isusa koji pak svoju desnu ruku usmjerava upravo prema toj svetičinoj ruci. Na tom mjestu njihove se dvije ruke susreću te skoro i dotiču. Ta gesta jasno daje do znanja da se radi o gesti davanja odnosno predaje tog cvijeta liku Isusa, koji svojom otvorenom šakom i prstima uzima taj cvijet iz dlana svete Doroteje.

Sveta Doroteja odjevena je u svijetloružičastu haljinu povezanu tankim pojasom iste boje oko struka. S obzirom da je haljina svjetlija od odjeće ostalih likova, ovdje su nabori prikazani potezima kistom tamnije ružičaste boje. Glava svete nije prikazana uspravno već je pognuta prema naprijed i usmjerena prema liku Isusa, a lice je prikazano u poluprofilu. Svijetla kosa svete je svezana, a obrubljuje ju i pletenica koja je svezana oko ostatka kose. Njeno lice je

mlado, a uviđaju se i određene sličnosti u fizionomiji s licem Bogorodice, primjerice također se ističu uske i tanke obrve lučnog oblika. Oči svetice su čak i više od poluzatvorenih zbog pogleda koji upućuje oštro prema dolje. Njen pogled upućen je prema njenoj lijevoj ruci u kojoj drži cvijet te upravo prema toj točki na slici u kojoj se susreće njena ruka s rukom Isusa.

Iako se o koloritu slike treba govoriti s određenim zadržkom zbog njene potamnjenosti uslijed tijeka vremena i prljavštine, na slici prevladavaju smeđi, zeleni, crvenkasti i ružičasti tonovi. Crveni i ružičasti tonovi najviše su prisutni u prikazu odjeće likova, no također je tu prisutna i maslinastozelena boja na draperiji i velu Bogorodice te bijela na tkanini na kojoj stoji Isus. U prikazu raslinja iza likova korištena je zelena boja, no ta boja je u potpunosti potamnila do razine da djeluje gotovo crno. U prikazu krajolika korišteni su uglavnom zemljani tonovi i zeleni za prizore raslinja u daljini, a smeđa boja je također korištena i za prizor neba i oblaka.

3. PODRIJETLO SLIKE

Slika *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom* nalazi se u privatnom vlasništvu u Zagrebu. Slika ranije nije bila objavlјivana niti istraživana. Povijest ove slike u potpunosti je nepoznata do 1960. ili 1961. godine, odnosno do trenutka kada dolazi u vlasništvo trenutne vlasnice i njene obitelji.¹ Obitelj vlasnice je tada bila u posjedu stambene kuće u Zagrebu koja se sastojala od više stanova, a u jednom od njih su i sami stanovali. U jednom od stanova stanovala je i gospođa Julka (nepoznatog prezimena) koja se upravo te godine odlučila odseliti i emigrirati u Italiju. Prilikom selidbe namještaj iz tog stana prodala je vlasniku stana, odnosno ocu vlasnice slike, a među kupljenim pokretninama nalazila se i slika *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*. No obitelj vlasnice u tom trenutku nije bila svjesna da se slika nalazila među ostalim namještajem kojeg su otkupili. Odmah nakon odlaska gospođe Julke, doselio se novi stanar, ujedno i nećak vlasnika kuće u taj isti stan u kojemu je ostao sav taj namještaj zajedno sa slikom. No novom stanaru je slika religiozne tematike iz političkih razloga smetala te je se odlučio riješiti, bez znanja obitelji vlasnice. Uzeo je sliku i odnio ju je u zajedničku praonicu rublja, u kojoj se nalazila peć na drva te je on imao namjeru rasjeći sliku i spaliti ju u toj peći. No u tom trenutku sasvim slučajno u prostoriju je ušla majka trenutne vlasnice slike koja ga je vidjevši njegove namjere pokušala nagovoriti da sliku ne spali. Nažalost, nećak je u tom trenutku već uspio skinuti okvir slike kojeg je spalio u peći. Ali nasreću, majka vlasnice ipak je uspjela nagovoriti nećaka da ne spali cijelu sliku te da ju preda njoj što je on i učinio, nakon čega je ona sliku odnijela u njihov stan gdje je nakon toga bila smještena na zidu. Vlasnica slike pretpostavlja da slika potječe iz Dalmacije.² Vlasnica slike je i sama završila studij povijesti umjetnosti te je prepoznala da se radi o venecijanskom slikarstvu, no nije se upuštala u detaljnija istraživanja slike i njene moguće atribucije. Prilikom preseljenja vlasnica je sliku uvijek nosila sa sobom te se i dalje nalazi u njenom posjedu.

¹ Pisana izjava vlasnice slike, Zagreb, 26. listopada 2017.

² Pisana izjava vlasnice slike, Zagreb, 26. listopada 2017.

4. ATRIBUCIJA

S obzirom da su povijest i svi podaci o ovoj slici potpuno nepoznati, prijedlozi njene atribucije i datacije mogu se donijeti jedino koristeći druga djela koja sadrže sličnosti u prikazu kao usporedne primjere. No upravo se jedno djelo ističe kao gotovo identično ovome koje se može jasno povezati sa zagrebačkim kao njen potpuni pandan, a riječ je o slici *Zaruke svete Katarine* (sl. 6) koja se donedavno nalazila u talijanskoj aukcijskoj kući *Di Mano in Mano*.³ Pogledaju li se ova dva djela usporedno nedvojbeno je da se radi o potpuno istoj kompoziciji, fizionomiji likova, smještaju scene u krajolik i gotovo svih ostalih karakteristika čak do određenih sitnih detalja. Djela su također vrlo sličnih dimenzija – dok je zagrebačko djelo visine 54 centimetara i širine 71 centimetar, talijansko djelo visoko je 57 centimetara, a široko 73 centimetara. Stanje očuvanosti talijanskog djela puno je bolje od zagrebačkog, jer osim sačuvanog okvira slika je i restaurirana, a drvena daska je parketirana.⁴ Talijanska slika je očišćena zbog čega je njen kolorit vidno izraženiji, no i ova slika ima određena oštećenja. Najizraženija su dva oštećenja u površinskom sloju boje na kojima se jasno vidi bijeli sloj podloge isto kao i na zagrebačkom djelu. No izuzetno je zanimljivo kako i ova slika ima nekoliko paralelnih vodoravnih pukotina koje se protežu kroz cijelu širinu slike. Iako te pukotine nisu toliko duboke kao na zagrebačkom djelu, zanimljivo je da se one protežu gotovo na isti način i u istom smjeru, a jedna od njih se također nalazi na otprilike istoj visini kao i na zagrebačkom djelu.

³ Ulje na dasci, 16. stoljeće, 57 x 73 cm, preuzeto iz *Polidoro da Lanciano, ambito di - Sacra Famiglia con matrimonio mistico di Santa Caterina*, tekst aukcijske kuće *Di Mano in Mano*: <https://www.dimanoinmano.it/it/cp120593/arte/pittura-antica/polidoro-da-lanciano-ambito-di> (pregledano 22.2.2023.).

⁴ *Polidoro da Lanciano, ambito di - Sacra Famiglia con matrimonio mistico di Santa Caterina*, tekst aukcijske kuće *Di Mano in Mano*: <https://www.dimanoinmano.it/it/cp120593/arte/pittura-antica/polidoro-da-lanciano-ambito-di> (pregledano 22.2.2023.).

Slika 6: Slikarski krug Polidora da Lanciana, *Zaruke svete Katarine*, smještaj nepoznat

Djelo *Zaruke svete Katarine* iz aukcijske kuće *Di Mano in Mano* pripisano je slikarskom krugu Polidora da Lanciana te datirano u 16. stoljeće. Polidoro da Lanciano bio je slikar venecijanske škole, originalno iz grada Lanciana u regiji Abruzzo, ali je cijeli svoj život živio i djelovao u Veneciji. Djelo je datirano i atribuirano prema kompozicijskom rješenju, kvaliteti i stilskim obilježjima, jer također nema povijesno dokumentiranu atribuciju i dataciju.⁵ Osim ovih podataka o atribuciji, dataciji, tehnici, dimenzijama i temi, uz sliku nisu navedeni drugi podaci o njenom podrijetlu ili povijesti.

S obzirom na izuzetnu podudarnost ova dva djela nije potrebno pojedinačno navoditi sličnosti između njih, no ipak se mogu uočiti neke razlike. Kod prikaza Bogorodice boja njene odjeće nešto je tamnija, a ta tamnocrvena haljina nije toliko prošarana svjetlijim potezima kista zbog

⁵ Polidoro da Lanciano, *ambito di - Sacra Famiglia con matrimonio mistico di Santa Caterina*, tekst aukcijske kuće *Di Mano in Mano*: <https://www.dimanoinmano.it/it/cp120593/arte/pittura-antica/polidoro-da-lanciano-ambito-di> (pregledano 22.2.2023.).

čega su nabori na odjeći manje izraženi. Također je malo tamnija i nijansa Bogorodičinog vela. Slično je i kod prikaza svetog Josipa čija odjeća je isto nešto tamnije nijanse te su ti nabori isto manje izraženi, a njegov štap je manje uočljiv uz sami donji rub slike jer se teže razaznaje u tamnijim nijansama. Oči svetog Josipa više su zaklopljene nego na zagrebačkom primjeru gdje je jasniji smjer njegovog pogleda, a bore na licu nešto su izraženije. Prikaz Isusa vrlo je sličan u fizionomiji uz gotovo nezamjetne razlike u prikazu kose.

Slika 7: Slikarski krug Polidora da Lanciana, Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom, Zagreb, privatno vlasništvo

Slika 8: Slikarski krug Polidora da Lanciana, Zaruke svete Katarine, smještaj nepoznat

No glavna razlika između zagrebačkog i talijanskog djela uočljiva je upravo na prikazu svete, točnije na prikazu susreta ruku Isusa i svete. Već ranije je opisan prizor na zagrebačkom djelu u kojemu je ruka svete okrenuta dlanom prema gore u kojoj drži cvijet s lišćem te ruka Isusa koja seže prema njevoj ruci u namjeri da uzme taj cvijet, no na talijanskom djelu taj prizor nije prisutan. Ruka svete nije okrenuta dlanom prema gore, već je uspravno postavljena te je dlanom okrenuta prema liku Isusa. Njezin dlan je prazan, a prsti su ispruženi umjesto djelomično savijenih. Ruka Isusa nema kretnju sezanja prema dolje tj. prema dlanu svete, već je ona od njegovog lakta prikazana kretnjom prema gore u smjeru ruke svete koja je u ovom djelu zbog svog položaja postavljena nešto više. Ruka Isusa vršcima prstiju vidno dotiče prste svete te je jasno vidljivo kako se u ruci Isusa nalazi prsten koji on stavlja na ruku svete. Time se može zaključiti kao je na ova dva djela prikazana druga radnja jer dok je u zagrebačkom djelu bilo riječ o predaji cvijeća, ovdje je riječ o stavljanju prstena na ruku svete.

U načinu gradnje lika svete također se uočavaju neke sitnije razlike. U talijanskom primjeru kosa je nešto detaljnije i razrađenije prikazana ponajviše jer je pletenica oko njene glave dvostruka, a ne jednostruka kao u zagrebačkom primjeru. Na talijanskom djelu uočljiv je i detalj jednog pramena koji pada preko njenog ramena koji nije prisutan na zagrebačkom djelu. Iako

je njena odjeća vrlo slična te vrlo bliskog kolorita, uočljive su dvije sitnije razlike: preko njenih ramena prebačena je još jedna tanka marama iste boje koja slijedi obris njene haljine, a također na tankom pojasu koji opasuje haljinu oko njenog struka prikazana je jedna manja i jednostavna mašna koja nije prisutna na zagrebačkoj slici. Još je jedna razlika uočljiva na desnoj ruci svete koja se nalazi najbliže promatraču – dok je palmin list gotovo istovjetno prikazan na obje slike, na talijanskom primjeru na kažiprstu svete Katarine jasno je vidljiv poveći okrugli prsten. Takav prsten na zagrebačkom primjeru na ruci svete Doroteje uopće nije prisutan.

U prikazu pozadine i krajolika isto je uočljivo nekoliko sitnih razlika. Prikaz raslinja iza likova na desnoj strani slike gotovo je identičan, no na talijanskom primjeru jasno do izražaja dolazi njegov zeleni kolorit te je vidljiva namjera prikazivanja pojedinih listova pomoću svjetlijih tonova zelene. No treba svakako uzeti u obzir potamnjenost zagrebačke slike zbog koje nije moguće razaznati takve detalje u prikazu raslinja. U prikazu otvorenog krajolika u daljini vidljiva je razlika u položaju prikazane uzvisine – dok se na zagrebačkom primjeru ona nalazi između likova svete i Isusa, na talijanskom primjeru ona je smještena uz sam lijevi rub slike. Potezi kistom svjetlije boje vidljivi na zagrebačkom primjeru koji sugeriraju udaljenu arhitekturu nisu vidljivi u talijanskom primjeru jer taj dio pozadine zaklanja ruka svete Katarine. Prikaz neba i raspored oblaka na njemu vrlo je blizak u oba primjera.

Zbog gotovo potpune podudarnosti između ova dva djela, moguće je kako su nastala unutar istog slikarskog kruga ili iste radionice. Općenito kod djela gotovo potpune podudarnosti moguće je da se radi o radioničkim djelima slikanim u više primjeraka, kopijama iz vremena ili kasnijim kopijama. Za talijansko djelo zbog njegove kvalitete pretpostavlja se da je radioničke produkcije zbog čega je i atribuirana slikarskom krugu Polidora da Lanciana. Ova dva djela nisu podudarna samo u kompoziciji, već i u tehnici te gotovo istim dimenzijama. Zbog tih svih izrazitih podudarnosti u svim aspektima, izgledno je da se i zagrebačko djelo odredi kao djelo venecijanske slikarske škole te da se njegova atribucija odredi također kao slikarski krug Polidora da Lanciana, a datira u sredinu ili drugu polovicu 16. stoljeća.

5. DJELOVANJE POLIDORA DA LANCIANA

Polidoro da Lanciano rođen je 1510. ili 1515. godine u gradu Lancianu u regiji Abruzzo. Spominje se pod različitim imenima: Polidoro da Lanciano, Polidoro Veneziano, Polidoro Lanzani i Polidoro de Renzi. Iako nije rođen u Veneciji, tamo je preselio i živio ondje cijeli život. Smatra se da je preselio u Veneciju u mladosti vjerojatno upravo radi svoje slikarske karijere, jer s obzirom na dobru trgovačku povezanost Venecije i Lanciana u tom razdoblju, Venecija je slovila kao glavno umjetničko središte o čemu svjedoče i brojna djela venecijanskog slikarstva koja su stizala u Lanciano trgovačkim putevima.⁶ No razmjena je bila obostrana pa je tako u Veneciji postojala „Comunità di Lanzano“ odnosno zajednica imigranata iz Lanciana.⁷ Malo se zna o Polidorovom slikarskom izučavanju, no prvi put se u Veneciji spominje oko 1536. godine pri upisu u bratovštinu slikara.⁸ Kao jedan od slikara na vrlo razvijenoj slikarskoj sceni Venecije u prvoj polovici 16. stoljeća, Polidora se najčešće povezuje s djelovanjem obitelji Vecellio: Tiziana (Pieve di Cadore, 1488./90. – Venecija, 1576.) i starijeg brata Francesca (Pieve di Cadore, oko 1475. – Pieve di Cadore, oko 1560.). S obzirom da je svoj opus velikim djelom bazirao na slikanju prema invencijama Tiziana i Francesca Vecellija, smatralo se da je bio i direktno povezan sa stvaralaštvom obitelji Vecellio. Poznato je da su se u Tizianovoj radionici Biri Grande izučavali i drugi slikari te se smatralo kako je Polidoro upravo mogao biti jedan od njih.⁹ U 17. stoljeću za Polidora se navodi kako je bio Tizianov učenik te da je kao jedan od mladih slikara u Tizianovoj radionici bio zadužen za kopiranje odnosno slikanje prema Tizianovim originalima.¹⁰ No unatoč očitim sličnostima i utjecajima u Polidorovom opusu sa slikarstvom obitelji Vecellio, istraživanja su pokazala da zapravo nema podataka o njegovoj direktnoj povezanosti s obitelji Vecellio i eventualnog djelovanja unutar njihove radionice.¹¹

U Polidorovom stvaralaštvu najviše su zastupljena djela rađena za privatnu namjenu, uz manji broj djela javne namjene poput oltarnih pala.¹² Iako postoji veći broj Polidorovih djela, njihov glavni problem je uvijek pitanje atribucije. Upravo zato što je svoje slikarstvo najviše bazirao na ponavljanju *modella fortunata* koji su ponekad bili njegove invencije, a češće invencije

⁶ Vincenzo Mancini, *Polidoro da Lanciano*, Lanciano: Casa Editrice Rocco Carabba, 2001., str. 27-28.

⁷ Mancini, 2001., str. 28.

⁸ Mancini, 2001., str. 27.

⁹ Mancini, 2001., str. 29.

¹⁰ Mancini, 2001., str. 23.

¹¹ Giorgio Tagliaferro, »La bottega di Tiziano: un percorso critico«, u: *Studi Tizianeschi IV* (2006.), Silvana Editoriale, str. 37.

¹² Mancini, 2001., str. 15.

drugih slikara, posebice obitelji Vecellio, uz vrlo mali broj dokumentiranih djela njegov opus sabran je uglavnom na temelju međusobnog uspoređivanja i povezivanja djela, u kojima se ipak prepoznaje konstantan i prepoznatljiv slikarski jezik koji ponekad varira u kvaliteti.¹³ S obzirom da je radio brojna djela za privatnu namjenu, ona su često manjih dimenzija. Veliki dio tih djela rađen je bez određenog naručitelja, odnosno namijenjen za prodaju u javnosti na tržištu umjetnina koje je bilo vrlo razvijeno u Veneciji u tom razdoblju.¹⁴ S obzirom na njegovu poziciju na venecijanskoj umjetničkoj sceni i kvalitetu njegovih radova, na tržištu umjetnina njegova su djela bila namijenjena srednjoj ili višoj srednjoj klasi.¹⁵ U zreloj fazi svoje karijere Polidoro je kroz sudjelovanje u bratovštini slikara stekao status nezavisnog slikarskog majstora, ali i vlasnika slikarske radionice u venecijanskoj četvrti San Pateleon, koja je poznata prema podacima o najmu prostora.¹⁶ Podatak o djelovanju u vlastitoj slikarskoj radionici vrlo je značajan i za atribuciju slike *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom* koja je s obzirom na njenu kvalitetu izrade vrlo vjerojatno djelo radioničke produkcije. Ponavljanje modela bilo kroz djela samog umjetnika ili njegove radionice svjedočili su o uspješnosti određenog modela, a neka su njegova djela prenesena i u grafike nakon slikareve smrti. Polidoro da Lanciano umro je 1565. godine u Veneciji. Njegova obitelj se nakon Polidorove smrti preselila nazad u Lanciano, a smatra se da je njegov posinak Vittorio Buzzaccarini također bio slikar koji se izučavao kod Polidora, a njegovo je jedino potpisano i zabilježeno djelo nažalost izgubljeni svod u crkvi Santa Reparata u gradu Casoli u Abruzzu.¹⁷

¹³ Giorgio Tagliaferro, »Sacre variazioni. Tiziano, Francesco, Polidoro e la migrazione d'immagini«, poglavlje iz knjige *Le botteghe di Tiziano*, objavljeno u: *La rivista di Engramma* 80 (2010.), Associazione Engramma, str. 52.

¹⁴ Mancini, 2001., str. 45.

¹⁵ Mancini, 2001., str. 46.

¹⁶ Mancini, 2001., str. 48.

¹⁷ Mancini, 2001., str. 86.

6. IKONOGRAFIJA

S obzirom na dimenzije i karakteristike djela izgledno je da je slika *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom* koja je predmet ovog rada slikana za privatne naručitelje, odnosno za privatnu pobožnost. Takva su djela bila slikana ili po želji naručitelja, ali osobito kod djela radioničke produkcije moguće je da su slikana direktno za tržište umjetnina bez naručitelja, što je bio i čest slučaj unutar stvaralaštva Polidora da Lanciana. Na slikama te namjene i takvog tipa upravo je bilo uobičajeno da se slikaju najčešće Bogorodica s Djetetom ili cijela sveta Obitelj u maniri *sacra conversazione*, a uz njih bi se „u pratnji“ slikale druge osobe, najčešće različiti sveci ili donatori slike.¹⁸

Prilikom prvog pristupa ovome djelu te pokušaja ikonografskog određivanja likova i čitanja teme koju djelo prikazuje, sveticu prikazanu na slici odredio sam kao svetu Katarinu, a sukladno tome, temu cijelog djela kao temu Zaruka svete Katarine.¹⁹ Katarina Aleksandrijska jedna je od najznačajnijih kršćanskih svetica mučenica iz razdoblja ranog kršćanstva, a vrlo često se prikazuje upravo kroz prikaz mističnih zaruka s Isusom. Kao podloga toj temi poslužila je legenda o svetoj Katarini prema kojoj je ona imala viziju Isusa u naručju Bogorodice koji je stavio prsten na njenu ruku u znaku zaruka. No iako postoji više verzija same legende te se ta vizija opisivala na različite načine u brojnim hagiografijama, ta scena tumači se kao simboličko vjenčanje Katarine za njenu vjeru i Crkvu. Kao Kristova zaručnica Katarina je dobila dodatan značaj, a između ostaloga bila je i zaštitnica djevojaka zbog čega je postala jedan od omiljenih motiva u renesansnom slikarstvu, osobito kroz temu Zaruka svete Katarine.²⁰ Kao jedna od najprikazivanijih i najpoznatijih svetica Katarina je također bila i osobito zastupljena u slikarstvu u Italiji, a upravo se ta tema najviše razvijala od 14. stoljeća te se nakon toga rasprostranila. Tema je također zastupljena i u venecijanskom slikarstvu 16. stoljeća gdje je Katarina prikazivana osobito bogato odjevena, što se često povezuje s tezom da se smatra da je ona bila kraljevskog podrijetla. A u sceni Zaruka svete Katarine upravo se često prikazuju i sveta Ana, Bogorodičina majka, ali i sveti Josip.²¹

¹⁸ James Hall, *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*, Zagreb: August Cesarec, 1991., str. 68.

¹⁹ Janko Matošević, *The unpublished 16th century Venetian painting "Mystical marriage of St Catherine"*, sažetak iz programa *7th International Congress of Art History Students*, Zagreb: KSPUFF, 2018., str. 18.

²⁰ Marijan Grgić, *Katarina Aleksandrijska, sveta*, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, uredio: Anđelko Badurina, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, Kršćanska sadašnjost, Institut za povijest umjetnosti, 1979., str. 325.

²¹ James Hall, *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*, Zagreb: August Cesarec, 1991., str. 155.

Upravo zbog svih tih navedenih elemenata u samom djelu te karakteristika prikaza svete Katarine kroz temu njenih zaruka, prilikom prvog pristupa ovom djelu i ikonografskog čitanja najizglednije mi se činilo kao se i na ovom prikazu radi upravo o prikazu Katarine Aleksandrijske te temi Zaruka svete Katarine. Tome je doprinio i sam položaj svete u prikazu u kojemu je u direktnom kontaktu i komunikaciji s likom Isusa, ali i njen atribut palminog lista koji ju određuje kao sveticu mučenicu. Stoga sam u svojoj prvoj prezentaciji ovog djela sliku naslovio *Zaruke svete Katarine* te sveticu ikonografski odredio kao Katarinu Aleksandrijsku. Pod tim naslovom i s tom ikonografijom sam djelo po prvi puta prezentirao na 7. *Međunarodnom kongresu studenata povijesti umjetnosti* u Zagrebu 2018. godine.²² U tom prvom istraživanju djelo je također po prvi puta bilo atribuirano slikarskom krugu Polidora da Lanciana te datirano u 16. stoljeće.

Prilikom analize i usporedbe s djelom iz talijanske aukcijske kuće *Di Mano in Mano* kod pitanja razlika najviše se u svakom slučaju ističe već spomenuta razlika u prikazu ruke svete koja se dodiruje s rukom Isusa – dok je šaka svete u talijanskom primjeru u uspravnom položaju i jasna je radnja stavljanja prstena, odnosno zaruka, u zagrebačkom primjeru dlan svete je okrenut prema gore i vidljiva je radnja predaje cvijeta liku Isusa. U toj prvoj prezentaciji djela jasno sam istaknuo tu razliku kao glavnu razliku između ova dva gotovo identična djela, no nisam imao određeno objašnjenje zbog čega je ta razlika u tom prikazu prisutna te zbog čega je došlo do promjene. Kao jedan od mogućih razloga naveo sam da s obzirom na kvalitetu i sličnost djela okarakteriziranih kao radionička djela te mogućnost da je više slikara slikalo ta djela, kao jedino objašnjenje nametala se teza kako možda jedan od slikara nije bio dovoljno vješt da naslika ruku na jedan način, stoga je naslikao isključivo na način na koji je bio u mogućnosti, zbog čega je prikaz te ruke različit na ova dva primjera.

Upravo zbog tog promijenjenog detalja koji prikazuje drugu radnju na ova dva različita djela zaključio sam da se možda zapravo ne radi o temi Zaruka svete Katarine. A ključni zaključak donesen je na temelju promatranja nekih drugih primjera djela Polidora da Lanciana i njegovog slikarskog kruga te njihovog uspoređivanja sa zagrebačkim djelom. S obzirom da je slična ikonografija prisutna i na drugim primjerima slikarskog kruga Polidora da Lanciana, javlja se teza da je riječ o jednoj sasvim drugoj svetici – svetoj Doroteji. Upravo je to cvijeće koje ova svetica predaje Isusu glavni atribut svete Doroteje te je ono najčešće simbol po kojem se raspoznaje da se radi upravo o toj svetici jer je to najkarakterističniji način njenog prikazivanja.

²² Janko Matošević, *The unpublished 16th century Venetian painting "Mystical marriage of St Catherine"*, sažetak iz programa *7th International Congress of Art History Students*, Zagreb: KSPUFF, 2018., str. 18.

Stoga je zanimljiva činjenica da iako se radi o dva gotovo identična djela, tema samih djela i ikonografija prikazanog lika svete zapravo se razlikuje.

Sveta Doroteja (ili Dorotea), punim imenom Doroteja iz Cezareje, kršćanska je svetica mučenica koja je prema legendi živjela u 3. i 4. stoljeću u gradu Cezareji u Kapadokiji. Jedna je od značajnijih svetica mučenica te jedna od četiri *virgines capitales*, odnosno četiri značajnih djevičanskih svetica mučenica iz razdoblja ranog kršćanstva. Osim nje, među *virgines capitales* su sveta Katarina Aleksandrijska, sveta Margareta Antiohijska te sveta Barbara. Legenda o svetoj Doroteji govori o njoj kao o mladoj djevojci koja je živjela u Cezareji u Kapadokiji na prijelazu 3. i 4. stoljeća te je bila pozvana od strane rimskog upravitelja pokrajine i natjerana da se odrekne svoje vjere, što je ona odbila učiniti zbog čega je bila osuđena na mučeničku smrt. Na izvršenju smaknuća među narodom bio je i mladi pravnik Teofil koji je podrugljivo tražio od nje da donese cvijeće i plodove iz svog nebeskog vrta, no Doroteji se u tom trenutku ukazao anđeo u obliku malog dječaka koji joj donese košaricu s cvijećem i plodovima. Teofil se nakon toga preobratio na kršćanstvo, a zatim su oboje bili podvrgnuti mučeničkoj smrti. Upravo zbog te scene, glavni simboli i atributi Doroteje postali su cvijeće i plodovi, a cvijeće se često prikazuje kao ruže, a plodovi kao jabuke. Konkretno, može se prikazivati s cvijećem odnosno ružama u ruci ili u kosi, ili s košaricom s ružama i jabukama, ponekad i s točno tri ruže i tri jabuke, a tu košaricu često pridržava anđeo. Prikazuje se kako upravo tu košaricu s cvijećem daje odnosno prinosi Bogorodici ili malom Isusu.²³ Zbog tog njenog glavnog atributa cvijeća i plodova, sveta Doroteja zaštitnica je vrtlara i cvjećara. Njen životopis opisan je također i u *Zlatnoj legendi*, najznačajnijoj zbirci svetačkih hagiografija iz 13. stoljeća. Iako je sveta Doroteja jedna od mučenica iz doba ranog kršćanstva te zadržava svoj značaj kroz povijest, nije toliko čašćena kao sveta Katarina Aleksandrijska koja je kao jedna od najznačajnijih svetica mučenica najviše prikazivana u umjetnosti. Sveta Doroteja zapravo je češće prikazivana u umjetnosti u sjevernoj Europi, gdje je više čašćena.²⁴

²³ Marijan Grgić, *Doroteja, sveta*, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, uredio: Anđelko Badurina, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, Kršćanska sadašnjost, Institut za povijest umjetnosti, 1979., str. 210.

²⁴ James Hall, *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*, Zagreb: August Cesarec, 1991., str. 77.

7. USPOREDNI PRIMJERI KROZ IKONOGRAFIJU SVETE DOROTEJE

Lik svete Doroteje prisutan je u slikarstvu Polidora da Lanciana kao i njegovog slikarskog kruga, a neka se djela osim tematski mogu povezati i na temelju tipoloških i kompozicijskih sličnosti. To se odnosi i na djelo *Bogorodica s Djetetom i svetom Dorotejom*²⁵ (sl. 9) atribuirano Polidoru da Lancianu, prodano 2013. godine kroz online aukcijsku platformu *Artnet*. Riječ je o djelu manjih dimenzija koje prikazuje Bogorodicu s Djetetom u pratnji svete Doroteje, bez svetog Josipa. Ponovno je riječ o prikazu koji je smješten u krajolik, a također se nazire i arhitektura iza samih likova. Bogorodica i Isus smješteni su na povišenoj poziciji te se nalaze odmah ispred baza stupova vidljivih iza Bogorodice. Prikazani su na uobičajen način u kojemu Bogorodica u svojem naručju pridržava Isusa koji je u poluuspravnom položaju, a prisutna je i bijela tkanina na kojoj je smješten sam lik Isusa. I Bogorodica i Isus na ovom primjeru pogled upućuju prema dolje gdje se nalazi lik svete Doroteje. Svetica je prikazana u profilu s desnom rukom uzdignutom do razine Isusa u kojoj se nalazi cvijeće kao njezin glavni atribut. Ona to cvijeće nudi i predaje liku Isusa koji ga prima s obje ruke te uzima k sebi. Sveta Doroteja također upućuje svoj pogled prema tom detalju susreta njihovih ruku i predaji cvijeća. Iza lika svete te između njenog lika i lika Isusa otvara se krajolik u daljini uz prikaz neba iznad njega.

Uzme li se ovo djelo kao usporedni primjer s djelom koje je predmet ovog rada, svakako se može uočiti velik broj sličnosti. Iako djelo koje je predmet ovog rada prikazuje cijelu svetu Obitelj, a ovo djelo prikazuje samo Bogorodicu s Djetetom općenita impostacija likova i njihov položaj na slici su slični jer u oba primjera Bogorodica sjedi na blago povišenom postolju te drži u rukama Isusa koji je u njenom krilu na njenoj desnoj strani, dok je na nešto nižoj poziciji prikazani lik svete Doroteje koji je zakrenut prema njima također bliske impostacije. Lik svete Doroteje na oba primjera ima blago uzdignutu i ispruženu ruku u kojoj se nalazi cvijeće bez košarice koje predaje Isusu, a lik Isusa naginje se prema njoj kako bi dohvatio to cvijeće. Pogled svete Doroteje također je na sličan način uperen upravo prema rukama i cvijeću. Osim impostacije sličnost se može uočiti i u koloritu, posebice na liku Bogorodice i njenoj odjeći koja je slične tamnocrvene boje s maslinastim plaštem. Sličan kolorit može se uočiti i u prikazu krajolika i neba gdje prevladavaju zemljani tonovi. No konkretne sličnosti uočljive su i u određenim detaljima fizionomija likova poput načina na koji je svezana kosa svete Doroteje,

²⁵ Ulje na dasci, 50 x 41 cm, preuzeto s: <https://www.artnet.com/artists/polidoro-da-lanciano/madonna-con-bambino-e-santa-dorotea-EuN2c1U2hPx8kgvjcgvpw2> (pregledano 22.2.2023.).

lica i kose Isusa, a najviše se sličnosti može uočiti u prikazu glave i lica Bogorodice gdje se može uočiti vrlo slična fizionomija. Uz to, vrlo je sličan i prikaz Bogorodičinog vela i način na koji je on naboran i na koji pada, a gotovo isti način naznačivanja Bogorodičine aureole blagim osvjetljenjem oko njezine glave. No svakako detaljnom usporedbom ova dva djela od općeg dojma do određenih detalja, uočljivo je da djelo atribuirano Polidoru da Lancianu odiše većom kvalitetom te izučenosti slikara. Upravo se na ova dva djela može jasno razlikovati djelo koje se pripisuje samom umjetniku Polidoru da Lancianu od djela koje ipak više djeluje kao produkt radionice odnosno slikarskog kruga samog umjetnika. Elementi poput voluminoznosti likova i blagog sjenčanja mogu se jasnije uočiti na primjeru djela Polidora da Lanciana nego na zagrebačkom djelu gdje su prisutne ipak nešto jače i oštrije linije. Ta razlika može se uočiti i u prikazu određenih detalja poput upravo tog cvijeća koje je ključni dio scene, a koje je u zagrebačkom primjeru znatno jednostavnije prikazano, dok je u usporednom primjeru ono puno detaljnije na način da se mogu razaznati pojedinačni manji cvjetovi u cjelini.

Slika 9: Polidoro da Lanciano, *Bogorodica s Djetetom i svetom Dorotejom*, smještaj nepoznat

Slika 10: Polidoro da Lanciano, *Zaruke svete Katarine (?)*, Ca'Rezzonico, Venecija

Slika 11: Polidoro da Lanciano, *Zaruke svete Katarine*, smještaj nepoznat

Postoji i još jedno slično djelo, ali naslovljeno *Zaruke svete Katarine* (sl. 10) atribuirano Polidoru da Lancianu koje se nalazi u zbirci Egidio Martini u Ca' Rezzonico u Veneciji.²⁶ Slika prikazuje istu scenu na gotovo isti način uz poneke detalje u kojima se ta dva djela razlikuju. Iako je i na ovom djelu na skoro potpuno isti način prikazana ta scena predaje cvijeća iz ruke svetice u ruke Isusa, nejasno je zbog čega je određeno da se na ovom djelu radi o svetoj Katarini, a na prošlom usporednom djelu scena je prepoznata te svetica identificirana kao sveta Doroteja. Djelo u cijelosti nosi gotovo potpune sličnosti kao i prošlo usporedno djelo ponajviše u impostaciji likova, dok se ipak razlike mogu uočiti u prizoru krajolika u pozadini koji je drugačiji i razrađeniji u ovom primjeru, ali i fizionomije prikazanih likova: primjerice glava i kosa lika Isusa gotovo se u potpunosti razlikuje, dok se razlikuje i fizionomija lica Bogorodice kao i prikaz njenog vela. Razlika se može uočiti i u drugačijem koloritu koji je puno hladniji i naginje prema sivim tonovima u ovom primjeru, dok je u prošlom primjeru on značajno topliji uz naginjanje prema smeđim i zemljanim tonovima.

²⁶ Ulje na dasci, 50 x 40,5 cm; usp. Vincenzo Mancini, *Polidoro da Lanciano*, Casa Editrice Rocco Carabba, Lanciano, 2001., str. 142.

Još jedna slika *Zaruke svete Katarine*²⁷ (sl. 11) nepoznatog smještaja, može se dovesti u direktnu vezu s prošla dva usporedna primjera, a njihov suodnos može se također povezati s djelom koje je predmet ovog rada. Riječ je ponovno o jednoj slici pripisanoj Polidoru da Lancianu, koja na prvi pogled odmah djeluje vrlo slično kao prošla dva primjera – opet prikazuje Bogorodicu s Djetetom na blago uzvišenom postolju u krajoliku također s prikazanom arhitekturom u pozadini, a likovi Bogorodice i Isusa ponovno su u sličnim impostacijama i sličnih fizionomija, pogotovo kao na primjeru iz zbirke Egidio Martini u Ca' Rezzonico u Veneciji. Na ovom djelu također se niže od Bogorodice i Isusa nalazi lik svetice koja je ponovno prikazana na sličan način te u sličnoj impostaciji, no ipak ima jednu ključnu razliku – za razliku od prošla dva primjera gdje je lik svetice imao ispruženu lijevu ruku s cvijećem u dlanu kojeg predaje Isusu, na ovom primjeru lik svetice ima podignutu desnu ruku te ispruženi prst na kojeg lik Isusa stavlja prsten. Pogledom na taj detalj postaje jasno kako se zapravo unatoč svim sličnostima u odnosu na prošla dva djela na ovom djelu radi o različitoj sceni. Dok se na prošla dva primjera radilo o svetoj Doroteji, ovdje se s obzirom da je prikazano stavljanje prstena od strane Isusa na prst svetice radi o svetoj Katarini, a tema određuje kao *Zaruke svete Katarine*. Od manjih razlika zamjećuje se u pozadini slike na prikazu arhitekture prisutnost dekoriranog zastora iza samog lika Bogorodice. No ipak je ključna ta promjena scene koja upućuje na različitu prikazanu sveticu koja se na posebice zanimljiv način može i povezati sa situacijom na djelu koje je predmet ovog rada. U usporedbi zagrebačkog djela s gotovo istim primjerom iz talijanske aukcijske kuće glavna i skoro jedina razlika bila je upravo promjena te prikazane radnje koja se odvija između svetice i Isusa te promjena tih prisutnih atributa koji sugeriraju o kojoj je svetici riječ. Ovaj navedeni usporedni primjer značajan je jer se pomoću njegove usporedbe može zaključiti kako slučaj promjene upravo te ključne scene koja ističe ikonografiju djela nije bio izolirani slučaj, već je bio prisutan i na drugim primjerima.

²⁷ Podaci o slici (dimenzije, tehnika, smještaj) su nepoznati.

Slika 12: Tiziano Vecellio, *Bogorodica s Djetetom, svetom Dorotejom i svetim Jurjem*, Museo del Prado, Madrid

Osim u opusu Polidora da Lanciana, tema Bogorodice s Djetetom i svetom Dorotejom prisutna je i na djelima Tiziana i Francesca Vecellija, slikara na koje se Polidoro najviše ugledao. Upravo jedno od reprezentativnijih djela koje prikazuje svetu Doroteju u venecijanskom slikarstvu 16. stoljeća je Tizianovo djelo *Bogorodica s Djetetom, svetom Dorotejom i svetim Jurjem*²⁸ u Museo del Prado u Madridu (sl. 12). Djelo prikazuje Bogorodicu koja drži Isusa u naručju, a lik svete smještene do Isusa uz sebe ima atribut koji je ujedno i glavni atribut za prepoznavanje svete Doroteje – košaricu s cvijećem. Na ovoj slici lik svete Doroteje prinosi tu košaricu s cvijećem Isusu te zapravo taj prizor čini i samo središte slike, a riječ je o već spomenutoj sceni iz legende o svetoj Doroteji prema kojoj se ona prikazuje upravo s tom košaricom cvijeća koju joj je donio anđeo u obliku djeteta, a zatim tu košaricu cvijeća prinosi Isusu kao dar. Slika nije u potpunosti potvrđena kao djelo Tiziana jer se nekad pripisivala Giorgioneu s drugačije protumačenom ikonografijom.²⁹ No kasnije je promijenjena atribucija tj. „vraćena“ je na prvobitnu atribuciju kao djelo Tiziana jer se s priličnom sigurnošću odredilo da se ipak radi o Tizianovom djelu, a ne Giorgioneovom, a pronađene su brojne paralele i sličnosti s prikazima likova na nekim drugim Tizianovim djelima, poput sličnosti u fizionomiji lica lika svete Doroteje za koju je moguće da je osoba koja je pozirala Tizianu na ovoj slici za njen lik isto tako poslužila kao model na drugim Tizianovim slikama gdje se uočava vrlo slična fizionomija lica.³⁰

²⁸ Ulje na dasci, 86 x 130 cm, preuzeto s: *The Virgin and Child with Saints Dorothy and George*, tekst online kataloga Museo del Prado, iz: Miguel Falomir Faus, *Tiziano*, Museo Nacional del Prado, Madrid, 2003., str. 156.

²⁹ *A catalogue of the paintings in the Museo del Prado at Madrid*, uredio: E. Kerr-Lawson, London: William Heinemann, 1896., str. 29-30.

³⁰ *The Virgin and Child with Saints Dorothy and George*, tekst online kataloga Museo del Prado, iz: Miguel Falomir Faus, *Tiziano*, Museo Nacional del Prado, Madrid, 2003., str. 156.

Slika 13: Francesco Vecellio (?), *Bogorodica s Djetetom, svetim Jeronimom i svetom Dorotejom*, Kelvingrove Art Gallery and Museum, Glasgow

Među drugim djelima venecijanskog slikarstva 16. stoljeća u kojima se prikazuje lik svete Doroteje nalazi se još nekoliko primjera, a neka od njih nemaju u potpunosti razjašnjenu atribuciju koja se često mijenja između pripisivanja Tizianu ili Francescu Vecelliju, a nekad je riječ o djelima koja su okarakterizirana kao radionička djela. Jedno od takvih djela je i slika naslova *Bogorodica s Djetetom, svetim Jeronimom i svetom Dorotejom* (sl. 13) koja se nalazi u Kelvingrove Art Gallery and Museum u Glasgou.³¹ Sveta Doroteja prikazana je na lijevom rubu slike u sjedećem položaju, no za razliku od svetog Jeronima ona nije u izravnoj komunikaciji s Isusom. Ali bez obzira na to, njen glavni atribut košarice cvijeća je svejedno prisutan uz nju. Na ovom primjeru ona ne daje tu košaricu izravno Isusu kao što je to bilo i prikazano na prošlom primjeru, nego ovdje je ta košarica odložena na zemlju, a sveta Doroteja drži na njoj svoju desnu ruku. No u lijevoj ruci ona drži dio tog cvijeća, odnosno par cvjetova i snop lišća te djeluje kao da je uzela samo dio iz košarice te ih također namjerava prinijeti Isusu. Položaj tog cvijeća i lišća u poluzatvorenoj šaci isto tako podsjeća i na položaj u zagrebačkoj slici koja je predmet ovog rada, gdje je njen lik isto tako prikazan samo s dijelom tog cvijeća, a cijela košarica nije uopće prisutna u samom djelu. Ovim prikazom moguće je uočiti različite varijacije u toj temi te različite načine na koji se prikazuje lik svete Doroteje, ovisno u situaciji u samoj slici. Ovo djelo nema u potpunosti razjašnjenu atribuciju te se tokom vremena pripisivalo različitim slikarima. Djelo se u početku kao i mnoga smatralo upravo djelom samog Tiziana, ali se isto tako smatralo da je možda prije riječ o radioničkom djelu te se spominjala i atribucija Tizianovoj radionici, no 1935. ta se atribucija opovrgava te se djelo pripisuje upravo Polidoru da Lancianu. Nakon toga ponovno se raspravljalo da bi se moglo raditi o Tizianovom

³¹ Ulje na platnu, 58.5 x 86.5 cm, 1520.-1530., preuzeto s: <https://vads.ac.uk/digital/collection/NIRP/id/34610> (pregledano 22.2.2023.).

djelu zbog navodnog pronađenog potpisa na okviru, ali ipak naposljetku djelo se pripisalo Francescu Vecelliju pod čijim imenom je i danas zavedeno u muzeju, no i dalje nije sigurno radi li se baš o autorskom djelu Francesca Vecellija ili je isto tako riječ o njegovoj radionici ili djelu slikanom prema Francescu Vecelliju.³²

Slika 14: Tizianova radionica, *Bogorodica s Djetetom i svetom Dorotejom*, Philadelphia Museum of Art

Još jedno slično djelo također nesigurne atribucije koje prikazuje svetu Doroteju može se usporediti i povezati s prošlim primjerom. Riječ je o djelu *Bogorodica s Djetetom i svetom Dorotejom* atribuiranoj Tizianovoj radionici koje se nalazi u Philadelphia Museum of Art, a dio je George W. Elkin kolekcije.³³ Bogorodica i Isus prikazani su u sličnoj maniri, ali drugačijoj impostaciji – Bogorodica je više u kontemplativnoj pozi, a zamjetljiv je detalj u kojemu ona svojom desnom rukom pridržava Isusa za stopalo. Impostacija Isusa također je drugačija, a dodatak na ovom djelu je češljugar kojeg Isus drži u ruci koji je jedan od karakterističnih atributa u prikazima Isusa u naručju Bogorodice. Na ovom djelu sveta Doroteja prikazana je klečeći u blago nagnutom položaju dok je okrenuta prema Isusu, a u ovom djelu ona je prikazana u komunikaciji s likom Isusa. Tu je prisutan i njen atribut košarice s cvijećem, ali i ta scena u kojoj ona prinosi tu košaricu Isusu koji se nalazi u Bogorodičinom naručju. No s obzirom da u ovom djelu Isus u ruci drži češljugar, nije prisutan element predaje košarice cvijeća iz jednih ruku u druge, već Doroteja samo košaricu drži ispred Isusa koji upućuje pogled prema njoj. Taj ponovno malo drugačiji pristup toj sceni prikazuje koliko se samo u slikarskom krugu jednog slikara, u ovom slučaju Tiziana, ista tema mogla prikazati na različite načine.

³² Heiner Krellig, *Virgin and Child with Saints Dorothy and Jerome*, digitalna zbirka Culture and Sport Museum Glasgow, University for the Creative Arts: <https://vads.ac.uk/digital/collection/NIRP/id/34610> (pregledano 22.2.2023.).

³³ Ulje na platnu, 118 x 154.3 cm, 1530.-40., preuzeto s: *Virgin and Child, with Saint Dorothy*, digitalna zbirka Philadelphia Museum of Art: <https://philamuseum.org/collection/object/103001> (pregledano 22.2.2023.).

8. USPOREDNI PRIMJERI DJELA POLIDORA DA LANCIANA I NJEGOVOG SLIKARSKOG KRUGA

U Zagrebu se u Strossmayerovoj galeriji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti nalaze tri slike koje se pripisuju Polidoru da Lancianu. Sva tri djela mogu poslužiti kao usporedni primjeri za sliku *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom* smještenu u privatnom vlasništvu u Zagrebu jer sva tri djela prikazuju neki oblik teme *sacra conversazione*. No osim toga, na njima se mogu promatrati i određeni modeli i motivi koji se ponavljaju kroz slikarski opus Polidora da Lanciana te modele i utjecaje koje preuzima od slikara na koje se ugleda. Isto tako, ti određeni modeli mogu se uočiti i na radioničkim djelima koja se mogu direktno povezati sa zagrebačkim djelom *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*.

Slika *Bogorodica s Djetetom i svetom Cecilijom*³⁴ (sl. 15) prvi je primjer iz Strossmayerove galerije i prikazuje naslovnu scenu u krajoliku. Između likova i krajolika prikazana je i arhitektura tj. baze većih stupova koji se nalaze iza Bogorodice. Bogorodica i Isus čine središnji dio slike te su blago zakrenuti u njihovu desnu stranu. Bogorodica je prikazana u sjedećem položaju pognute glave koja je većim dijelom pokrivena velom, a svoj pogled upućuje prema Isusu koji je polegnut u njenom krilu. Rukama ne dotiče Isusa, već ih drži sklopljene u molitvi. Isus ležeći na leđima pruži desnu ruku prema Bogorodičinim sklopljenim rukama, a lijevom rukom pridržava se i poigrava bijelom tkaninom na kojoj se nalazi i koja je omotana oko njegove desne noge. Sveta Cecilija prikazana je u profilu s Bogorodičine desne strane držeći palmin list u svojoj lijevoj ruci. Palmin list prikazan je karakteristično uzak i gotovo stiliziran, što je i usporedivo s palminim listom na slici *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*. Dok sveta Doroteja na zagrebačkoj slici drži palmin list u desnoj ruci te je on slabije uočljiv u slici, na ovom primjeru sveta Cecilija palmin list drži u lijevoj ruci usmjerenoj prema Bogorodici, ali zbog toga je njen drugi atribut slabije uočljiv. Tek uz sami rub kadra jedva su vidljive minijaturene orgulje koje daju do znanja da se radi o prikazu svete Cecilije, zaštitnice glazbe. Vršci cijevi orgulja koje tek malo vire u kadar slike omogućuju čitanje teme i prepoznavanje ikonografije prikazane svete.

³⁴ Ulje na platnu, 42 x 63,1 cm, usp. Ljerka Dulibić, Iva Pasini Tržec, *Strossmayerova zbirka starih majstora*, Zagreb: HAZU, 2018., str. 391.

Slika 15: Polidoro da Lanciano, *Bogorodica s Djetetom i svetom Cecilijom*, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Zagreb

Polidoro da Lanciano u svom se slikarskom opusu najviše oslanjao na stvaralaštvo obitelji Vecellio. Njegova djela dobrim se dijelom sastoje od ponavljanja određenih *modella fortunata* te njihovog svojevrsnog „kolažiranja“ u različitim prikazima i temama.³⁵ Ponajviše se oslanjao na slikarstvo Francesca Vecellija. Francesco Vecellio u svom je slikarskom opusu često koristio varijacije na brojne modele koji su bili ili njegove invencije ili invencije drugih slikara. Tako se zapravo ponavljanjem istih modela afirmirala uspješnost tog modela s kojim je slikar stekao svoju prepoznatljivost, ali i omogućio daljnje ponavljanje tih modela u slikarskim opusima bilo direktnih ili indirektnih sljedbenika.³⁶ A upravo se na taj način i sam Polidoro oslanjao na stvaralaštvo Francesca Vecellija. Proučavanjem njihovih opusa jasna je razmjena motiva između ta dva slikara, no nije riječ samo o povremenim posudbama motiva, već o konstantnom zajedničkom slikarskom rječniku motiva koji kroz migracije unutar opusa ova dva slikara upućuje na učestaliji kontakt.³⁷

Upravo je i ovaj način prikaza Bogorodice sa sklopljenim rukama u molitvi i Isusa koji leži na leđima u njenom krilu prisutan na slici *Bogorodica s Djetetom i svetom Cecilijom* jedan od ustaljenih modela kojeg je Polidoro preuzeo od Francesca Vecellija. Nije riječ o Francescovoj

³⁵ Tagliaferro, 2010., str. 57.

³⁶ Tagliaferro, 2010., str. 49-50.

³⁷ Tagliaferro, 2010., str. 50.

invenciji već o motivu kojeg on preuzima s Giorgioneove slike *Poklonstvo pastira* trenutno u National Gallery of Art u Washingtonu³⁸ te primjenjuje na svojem prikazu *Poklonstva pastira*³⁹ koji se nalazi u Museum of Fine Arts u Houstonu.⁴⁰ Francesco Vecellio je preuzeo taj motiv i djelomično ga preradio te ga je pretvorio u model Bogorodice u molitvi kojeg je počeo primjenjivati na brojnim svojim djelima. No unosi i određene promjene u taj model: lik Djeteta umjesto na podu smješta u Bogorodičino krilo, a unosi i promjene u prikazu glave Bogorodice na način da njena glava više nije u potpunosti prekrivena velom kako je to bilo u izvornom prizoru. Lice, položaj glave i karakterističan položaj vela koji djelomično otkriva njenu glavu do njenog lijevog uha sličan je načinu prikaza kao na već spomenutoj Tizianovoj slici *Bogorodica s Djetetom, svetom Dorotejom i svetim Jurjem* u Museo del Prado u Madridu.⁴¹

Primjerice, na slici Francesca Vecellija *Bogorodica s Djetetom i malim Ivanom Krstiteljem*⁴² (sl. 16) koja se nalazi u San Diego Museum of Art može se vidjeti upravo taj isti način prikaza Bogorodice i Isusa. Također istu impostaciju moguće je uočiti i na djelu *Bogorodica s Djetetom i tri sveca*⁴³ (sl. 17) u Alte Pinakothek u Münchenu koja prikazuje Bogorodicu s Djetetom u pratnji svetog Franje, svetog Jeronima i svetog Antuna Pustinjaka. Jasno je kako se isti model koristio u mnogim prizorima različite tematike te kako su se ovisno o prizoru mijenjali likovi koji su prikazani oko Bogorodice i Isusa. U ovom slučaju tri prikazana sveca (sveti Franjo, sveti Jeronim i sveti Antun Pustinjak) prikazani su s obje strane Bogorodice i Isusa koji se nalaze u središtu. Iako se radi o korištenju istog tipa prikaza Bogorodice i Isusa, osim što se mijenjaju likovi uz koje su prikazani ovisno o temi, tako se i unose sitne promjene i detalji koji pokušavaju unijeti nekakav odnos i komunikaciju između likova Bogorodice i Isusa te ostalih likova. Tako je na primjeru iz San Diega unesen detalj u kojemu Isus umjesto da drži tkaninu u svojoj lijevoj ruci on dotiče Ivana Krstitelja, a na slici iz Alte Pinakothek u Münchenu unesen je detalj u kojemu sveti Antun Pustinjak dotiče Isusa za stopalo.

³⁸ Ulje na dasci, 1505.-1510., 90.8 cm x 110.5 cm.

³⁹ Ulje na platnu, 1519.-1526., 220 x 174 cm.

⁴⁰ Tagliaferro, 2010., str. 51-52.

⁴¹ Tagliaferro, 2010., str. 52.

⁴² Ulje na platnu, 1515.-1525.

⁴³ Ulje na platnu, 102,8 cm x 139 cm.

Slika 16: Francesco Vecellio, *Bogorodica s Djetetom i malim Ivanom Krstiteljem*, San Diego Museum of Art, San Diego

Slika 17: Francesco Vecellio, *Bogorodica s Djetetom i tri sveca*, Alte Pinakothek, München

Osim modela Bogorodice s Djetetom preuzetog iz slikarstva Francesca Vecellija, lik svete Cecilije također je rađen prema drugom modelu iz opusa Francesca Vecellija, no promijenjene ikonografije. Čitava serija Francescovih djela koja prikazuju temu Zaruka svete Katarine mogu se povezati s ovom slikom, jer je lik svete Cecilije na djelu iz Strossmayerove galerije gotovo identičan prikazima svete Katarine na tim djelima, samo zrcalno okrenut.⁴⁴ Jedno od takvih djela je i slika *Zaruke svete Katarine* u Hampton Courtu u Engleskoj⁴⁵ (sl. 19.) na kojemu se jasno može vidjeti ta tvrdnja. Usporedi li se lik svete Katarine s likom svete Cecilije s djela iz Strossmayerove galerije, uočiti će se gotovo potpuna podudarnost od opće fizionomije, izraza lica, do detalja na odjeći te čak i položaja ruku u kojima su promijenjeni atributi. Način promjena atributa u potpuno istom prikazu svete usporediv je i sa slikom *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom* koja je tema ovog rada na način da se također koristi isti model prikaza svete uz promijenjenu ikonografiju na različitim djelima. Slika *Bogorodica s Djetetom i svetom Cecilijom* može se uzeti kao primjer jasne povezanosti u stvaralaštvu Francesca Vecellija i Polidora da Lanciana.⁴⁶

⁴⁴ Tagliaferro, 2010., str. 53.

⁴⁵ Ulje na platnu, 74.3 x 95.4 cm, preuzeto s weba Royal Trust Collection: <https://www.rct.uk/collection/402843/the-marriage-of-saint-catherine> (pregledano 22.2.2023.).

⁴⁶ Tagliaferro, 2010., str. 53.

Slika 18: Polidoro da Lanciano, *Bogorodica s Djetetom i svetom Cecilijom*, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Zagreb

Slika 19: Francesco Vecellio, *Zaruke svete Katarine*, Hampton Court, London

Kao i većina slika u Strossmayerovoj galeriji, slika je stigla u galeriju bez atribucije te je ona tokom godina bila pripisivana različitim autorima, a prilikom prve atribucije samog biskupa Strossmayera bila je pripisana samom Tizianu. No već nedugo nakon toga uvidjelo se kako je ta tvrdnja vrlo neizgledna te je atribucija djela promijenjena i naznačeno je kako se radi o djelu Bonifazia Veneziana (poznat kao i Bonifazio Veronese, Bonifacio de Pitati; 1487. – 1553.), kako je bila i zavedena u pet kataloga galerije između 1891. i 1922. No tu atribuciju ponovno mijenja Bernard Berenson koji prvi predlaže da se radi o djelu Polidora da Lanciana. Osim Polidora, razmatrala se i atribucija Francescu Vecelliju upravo zbog tog modela koji je upotrijebljen na ovome djelu.⁴⁷ U publikaciji o Strossmayerovoj zbirci iz 2018. godine atribucija je zadržana te je djelo objavljeno kao djelo Polidora da Lanciana.⁴⁸

Isti taj model Bogorodice s Djetetom kojeg Polidoro preuzima od Francesca Vecellija može se uočiti i na jednom djelu vrlo vjerojatno radioničke produkcije koje se zbog osobito bliskog načina slikanja može povezati s djelom koje je predmet ovog rada. Slika *Bogorodica s Djetetom i malim Ivanom Krstiteljem* u Museo San Pietro u mjestu Colle di Val d'Esta u Toskani (sl. 20), pripisana Polidoru da Lancianu, osobito je zanimljiva u svojoj podudarnosti ne toliko u kompoziciji, već u stilskim obilježjima koja bi mogla uputiti na slično radioničko podrijetlo kao i zagrebačko djelo *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*, ali i *Zaruke svete Katarine* iz aukcijske kuće *Di Mano in Mano*. Slika iz Colle di Val d'Esta također koristi isti model prikaza

⁴⁷ Vinko Zlamalik, *Strossmayerova galerija starih majstora*, JAZU, Zagreb, 1982., str. 192.

⁴⁸ Dulibić, Pasini Tržec, 2018., str. 391.

Bogorodice u molitvi s Isusom u ležećem položaju u njenom krilu koje Polidoro preuzima od Francesca Vecellija. No iako se jasno radi o istom modelu, on je ipak nešto u drugačijem oblikovanju u ovoj slici: prikaz je zrcalno okrenut naspram većine prikaza tog modela u djelima Polidora i Francesca Vecellija, a isto tako impostacija Isusa drugačija je naspram prethodno spomenutih usporednih primjera. U prethodnim primjerima on također leži na leđima, ali na ovom primjeru on nije okrenut prema Bogorodici već prema promatraču te nema taj karakterističan pokret rukama. Lik Isusa upućuje svoj pogled prema promatraču dok leži djelomično omotan u bijelu tkaninu s prekriženim nogama i rukom koja dotiče njegova usta. Međutim, i kod takvog prikaza ležećeg Isusa s prekriženim nogama ponovno se radi o jednom modelu kojeg Polidoro preuzima od Francesca Vecellija te se često pojavljuje u opusu oba slikara na isti način kao i već spomenuta impostacija Bogorodice s kojom se često kombinira.⁴⁹

Slika 20: Pripisano Polidoru da Lancianu, *Bogorodica s Djetetom i malim Ivanom Krstiteljem*, Museo San Pietro, Colle di Val d'Esta

⁴⁹ Tagliaferro, 2010., str. 52.

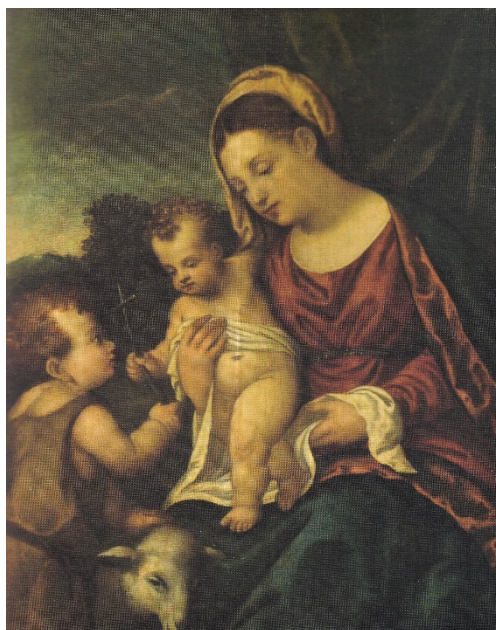
Ovo djelo pripisano je Polidoru da Lancianu, no po svojoj kvaliteti i karakteristikama više bi upućivalo na radioničku produkciju. Ovo djelo značajno je jer se na njemu može uspostaviti povezanost i uočiti prijenos istih modela koje Polidoro preuzima od Francesca Vecellija, a dalje se od Polidora prenose na djela radioničke produkcije. Iako je djelo drugačijeg formata naspram zagrebačkog djela *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom* i prikazuje drugačiju temu, iznimne sličnosti mogu se uočiti u fizionomiji likova i koloritu. Fizionomija Bogorodice, posebice njene glave i lica vrlo je bliska i zagrebačkom i talijanskom primjeru iz aukcijske kuće *Di Mano in Mano*, a velika se sličnost uočava u prikazu vela i aureole. Isto tako, fizionomija Ivana Krstitelja u glavi te osobito kosi vrlo je bliska fizionomiji Isusa na oba ta primjera, dok je Isus na ovom djelu prikazan nešto mlađe dobi i drugačije fizionomije. Jedan od detalja koji se ističe je i prikaz ruku Bogorodice koje su ovdje u središtu slike s obzirom da ih drži sklopljene u molitvi. Točno takav prikaz ruke meke puti i izduženih prstiju koji se postepeno stanjuju prema vršcima s vrlo sitnim noktima može se uočiti na rukama Bogorodice i na zagrebačkom i na talijanskom primjeru iz aukcijske kuće *Di Mano in Mano*. Ono što je također izuzetno blisko na sva ova tri djela je kolorit. Kolorit ovog djela može se posebice povezati s koloritom djela talijanske slike iz aukcijske kuće *Di Mano in Mano* koja je počišćena, zbog čega se na bolji način može usporediti. Kolorit na ta dva djela podudaran je kako u cjelovitosti djela, tako i u određenim detaljima. Za haljinu Bogorodice koristi se ista tamnocrvena boja, a za njen veo vrlo bliska kombinacija maslinastozelene i smeđe boje. Blizak kolorit uočljiv je i na zagrebačkom djelu, ali čak i na već spomenutom djelu *Bogorodica s Djetetom i svetom Dorotejom* (sl. 9) pripisanom samom Polidoru, prodanu kroz online aukcijsku platformu *Artnet*. Na sva četiri djela zamjetljiv je i detalj tankog bijelog obruba oko Bogorodičine haljine i vela djelomično omotanog oko njene glave koji na sličan način pada preko jednog od njezinih ramena. Ističe se i vrlo blizak prikaz aureole uočljiv na sva četiri djela jednakog intenziteta i slične zlatne nijanse. Krajolik je također slikan koristeći većinom zemljane tonove, kao i prikaz neba. Posebice još u usporedbi s djelom iz aukcijske kuće *Di Mano in Mano* ističe se gotovo isti način slikanja u prikazu raslinja iza Bogorodice na kojem se potezima kistom svjetlije nijanse zelene boje naznačuje pojedino lišće. Djelo je također oštećeno na sličan način kao i ostala već spomenuta radionička djela pucanjem daske koje je ovdje okomito s obzirom da je djelo formata uspravno postavljenog pravokutnika.

Drugo djelo iz Strossmayerove galerije slika je *Bogorodica s Djetetom i Ivanom Krstiteljem*⁵⁰ također pripisana Polidoru da Lancianu (sl. 21). Slika je formata uspravno postavljenog pravokutnika, a s obzirom na manje dimenzije pozadinski krajolik je sveden na minimum. Iza lika Bogorodice nalazi se i zastor. Bogorodica je u sjedećem položaju i u naručju drži Isusa koji stoji u njenom krilu te ga pridržava komadom tkanine. Lik Ivana Krstitelja smješten je uz lijevi rub kadra slike okrenut prema Isusu te je prikazan s likom janjeta. Ovaj način prikaza Bogorodice i Isusa ne odmiče se toliko od već spomenutih modela koje Polidoro preuzima od obitelji Vecellio, a sličnost se očituje osobito u impostaciji Bogorodice. No ipak je riječ o varijaciji na preuzete modele u kojem se Bogorodica ne prikazuje u molitvi već ju prekida kako bi podignula bijelu tkaninu u koju je omotan Isus te otkrila Isusovo tijelo, a sam Isus se naginje ili ustaje kako bi se susreo s prikazanim svecem koji se nalazi uz njih, bilo da se radi o malom Ivanu Krstitelju, svetoj Katarini u temi njenih zaruka ili bilo kojem drugom prisutnom svetačkom liku.⁵¹ To variranje rezultiralo je zapravo nastankom novog modela koji je često prisutan u opusu Polidora da Lanciana, upravo vrlo blizak ovom primjeru iz Strossmayerove galerije u kojemu je karakteristična uspravna poza Isusa i Bogorodica koja ga pridržava ujedno držeći i tu bijelu tkaninu u ruci. Model je u djelima Polidora da Lanciana katkad direktno prenesen, a katkad promijenjen, no zapravo je postao suštinski dio slikarskog izričaja Polidora da Lanciana.⁵² Upravo je ovaj model značajan i za zagrebačku sliku *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom* jer se on može povezati i s impostacijom Bogorodice i Isusa u tom djelu. Iako nije riječ o direktnom prijenosu točno određenog modela, svakako se radi o sličnom prizoru u kojemu Bogorodica također pridržava Isusa koji stoji usput držeći i bijelu tkaninu. Blizak je i način u kojemu je Bogorodica blago zakrenuta u svoju desnu stranu dok se Isus blago naginje i pruža ruku prema nekom od svetačkih likova koji prati prizor. Osobito je zamjetljiv i detalj u kojemu ta bijela tkanina u Bogorodičinoj ruci omata Isusa oko njegovog trupa koji je prisutan i u Polidorovom modelu, a također i na zagrebačkoj slici. Model se još direktnije može povezati sa već spomenutom slikom *Bogorodica s Djetetom i svetom Dorotejom* (sl. 9) prodanom kroz aukcijsku platformu *Artnet* jer je vidljivo da je i na tom djelu korišten isti model. Lik svete Doroteje je na tom djelu na mjestu Ivana Krstitelja, a bliska impostacija Isusa zadržava se i na tom primjeru.

⁵⁰ Ulje na dasci, 48,9 x 38,9 cm., usp. Dulibić, Pasini Tržec, 2018., str. 394.

⁵¹ Tagliaferro, 2010., str. 54.

⁵² Tagliaferro, 2010., str. 54.

**Slika 21: Pripisano Polidoru da Lancianu, *Bogorodica s Djetetom i svetim Ivanom Krstiteljem*,
Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Zagreb**

Činjenicu da se radi o zaista uspješnom modelu potkrjepljuju i druga djela kao *Bogorodica s Djetetom i svetim Ivanom Krstiteljem*⁵³ (sl. 22) ili djelo iste teme *Bogorodica s Djetetom i malim Ivanom Krstiteljem* u Moseley Old Hall u Wolverhamptonu⁵⁴ (sl. 23). Iako oba djela nemaju potvrđenu atribuciju te se pripisuju ili samom Polidoru ili njegovom slikarskom krugu, jasna je njihova povezanost i sličnost s djelom *Bogorodica s Djetetom i Ivanom Krstiteljem* u Strossmayerovoj galeriji te zorno prikazuju to spomenuto korištenje istog modela uz manje ili veće varijacije.

Na sva tri djela prisutan je lik malog Ivana Krstitelja. Lik Ivana Krstitelja prikazan je u profilu te je djelomično leđima okrenut prema promatraču, dok je licem okrenut prema Isusu. U ruci drži jedan od svojih atributa kojeg predaje Isusu, a uz njega je u dva primjera prikazan i lik janjeta, dok je na jednom lik janjeta zamijenjen razmotanim svitkom s natpisom „ECCE AGNUS [DEI]“. Kod ovog načina prikaza ponovno je riječ o ustaljenom modelu, točnije Tizianovoj invenciji – Ivan Krstitelj koji „proviruje“ u kadar slike sa svitkom u ruci vidljiv je na Tizianovom djelu poznatom pod nazivom *Bogorodica s trešnjama* u Kunsthistorisches Museum u Beču.⁵⁵ Osim što je takav prizor prisutan i u drugim Tizianovim djelima, često se

⁵³ Ulje na dasci, 58 x 45 cm, prodano kroz galeriju Castelbarco, preuzeto s: <https://www.antichitacastelbarco.it/it/prodotto/polidoro-de-renzi--detto-polidoro-da-lanciano---lanciano-1515---venezia-1565--> (pregledano 22.2.2023.).

⁵⁴ Ulje na dasci, 58.5 x 47 cm, preuzeto s: <https://artuk.org/discover/artworks/madonna-and-child-with-the-infant-saint-john-130547> (pregledano 22.2.2023.).

⁵⁵ Tagliaferro, 2010., str. 54.

ponavlja i u djelima njegovih sljedbenika upravo poput Polidora, gdje se varira i prikazuje nekad sa ili bez svitka, na lijevom ili desnom rubu kadra te „kolažira“ na brojne prizore *sacra conversazione* u manjim i većim formatima.

Slika 22: Pripisano Polidoru da Lancianu, Bogorodica s Djetetom i svetim Ivanom Krstiteljem, smještaj nepoznat

Slika 23: Pripisano Polidoru da Lancianu, Bogorodica s Djetetom i svetim Ivanom Krstiteljem, Old Moseley Hall, Wolverhampton

Sliku je donirao sam biskup Strossmayer za svoju galeriju, ali slika u tom trenutku nije imala ni atribuciju ni dataciju. Prvi puta se spominje 1891. godine u katalogu gdje ju se atribuirao kao djelo Tiziana. No nakon kataloga iz 1895. atribucija se mijenja te se u sljedećim katalozima slika također atribuirao Bonifaziju Venezianu. No nakon toga ta atribucija se miče zbog nepodudarnosti sa stilom tog slikara te se stoga izlaže kao djelo nepoznatog autora. Tek je zatim Grgo Gamulin uspoređivanjem s drugim slikama i uočavanjem brojnih sličnosti s nekim drugim djelima Polidora da Lanciana odlučio predložiti da se slika pripiše Polidoru.⁵⁶ No u publikaciji galerije iz 2018. godine djelo ipak nije sa sigurnošću potvrđeno kao Polidorovo već je naznačeno „pripisano Polidoru da Lancianu“.⁵⁷

U Strossmayerovoj galeriji još se nalazi i Polidorova slika *Sveta Obitelj s malim Ivanom Krstiteljem i anđelom*⁵⁸ (sl. 24), najveća od sve tri Polidorove slike u Strossmayerovoj galeriji. U slici formata vodoravno položenog pravokutnika isto se prikazuje tema *sacra conversazione*

⁵⁶ Citirano prema: Vinko Zlamalik, *Strossmayerova galerija starih majstora*, JAZU, Zagreb, 1982., str. 196.

⁵⁷ Dulibić, Pasini Tržec, 2018., str. 394.

⁵⁸ Ulje na platnu, 69 x 85 cm., usp. Dulibić, Pasini Tržec, 2018., str. 383.

u krajoliku te u ovom slučaju i ispred arhitekture, a osim svete Obitelji u prizoru su prisutni i sveti Ivan Krstitelj i lik jednog anđela. Likovi su postavljeni tako da je u središtu slike ponovno Bogorodica s Isusom u naručju, a ostali likovi se nalaze s njihove lijeve i desne strane, dok se lik Ivana Krstitelja s janjetom u naručju nalazi ispred lika svetog Josipa prilazeći Isusu. Bogorodica je i u ovom djelu prikazana kako rukama pridržava Isusa i podiže tu bijelu tkaninu, no nije riječ o istom modelu kao na već spomenutom djelu *Bogorodica s Djetetom i svetim Ivanom Krstiteljem* također iz Strossmayerove galerije. Na ovom se primjeru puno izraženije ističe ta ruka Bogorodice kojom podiže tkaninu za koju Vinko Zlamalik u katalogu Strossmayerove galerije iz 1982. godine napominje: „Upada u oči gracilna kretnja podignute ruke kojom Madona drži rub bijele draperije na kojoj sjedi Isus.“⁵⁹ Taj motiv podignute ruke Bogorodice uočava se i na drugim Polidorovim djelima te iako je riječ o Tizianovoj invenciji, Polidoro ju često koristi kao svojevrsni zaštitni znak u svojim djelima.⁶⁰

Slika 24: Polidoro da Lanciano, *Sveta Obitelj s malim svetim Ivanom Krstiteljem i anđelom*, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Zagreb

Impostacija Bogorodice blago bočno zakrenuta i Isusa koji se u sjedećem položaju izraženije naginje isto se pojavljuje u više djela Polidora da Lanciana te ju također prerađuje i preuzima s nekoliko različitih Tizianovih djela. Takva se impostacija često pojavljuje na djelima koja prikazuju temu odmora tokom bijega u Egipat gdje se ovaj model Bogorodice, Djeteta i Ivana

⁵⁹ Vinko Zlamalik, *Strossmayerova galerija starih majstora*, JAZU, Zagreb, 1982., str. 194.

⁶⁰ Mancini, 2001., str. 45.

Krstitelja koji ima prilazi ustalio, a motiv Ivana Krstitelja zapravo se prerađuje iz već spomenutog modela u kojem se on prikazuje u profilu dok prilazi Isusu.⁶¹ No osim likova Bogorodice, Djeteta i Ivana Krstitelja, lik svetog Josipa također je prikazan u impostaciji koja se ustalila vrlo često u prikazima teme odmora svete Obitelji tokom bijega u Egipat. Prikaz svetog Josipa posjednutog uz Bogorodicu s glavom zakrenutom u profilu ili poluprofilu, ponekad oslonjenu na njegovu ruku, također predstavlja jedan ustaljeni model u slikarstvu Polidora da Lanciana koji je često prisutan u raznim prikazima svete Obitelji.⁶² Takav se model može povezati i s djelom koje je predmet ovoga rada upravo zbog slične impostacije svetog Josipa – i na slici *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom* lik svetog Josipa je prikazan s Bogorodičine lijeve strane također u sličnom profilu i impostaciji glave. Lik svetog Josipa se u tom djelu ne oslanja na ruku, već na štap u svojoj ruci, ali općenita njegova pozicija u slici vrlo je slična. U slici je još prisutan i lik anđela koji se nalazi uz lijevi rub slike, prikazan u profilu i okrenut prema likovima Bogorodice i Isusa. Lik ovog anđela također je prikazan u jednoj karakterističnoj pozi koja je bila korištena za prikaz različitih pratećih svetaca u prikazima *sacra conversazione*, najčešće svete Katarine u temi njenih zaruka.⁶³ Sličnu poziciju i impostaciju u slici koja je tema ovoga rada zapravo zauzima i sveta Doroteja.

Slika je došla u galeriju kao akvizicija biskupa Strossmayera koji ju je kupio u Rimu 1867. godine. Sliku je uz potvrdu nekoliko slikara u Italiji atribuirao Tizianu te ju je s tom atribucijom dopremio u Zagreb i izložio u galeriji, a tako je bila zavedena i predstavljena u svim ranim katalozima galerije. No mađarski povjesničar umjetnosti Gabor Térey opovrgnuo je ovu atribuciju te u suradnji s drugim povjesničarima umjetnosti donio prijedlog atribucije Polidoru da Lancianu.⁶⁴ Atribucija Polidoru da Lancianu potvrđena je i u publikaciji galerije iz 2018.⁶⁵

⁶¹ Tagliaferro, 2010., str. 55.

⁶² Tagliaferro, 2010., str. 55.

⁶³ Tagliaferro, 2010., str. 56.

⁶⁴ Vinko Zlamalik, *Strossmayerova galerija starih majstora*, JAZU, Zagreb, 1982., str. 194.

⁶⁵ Ljerka Dulibić, Iva Pasini Tržec, *Strossmayerova zbirka starih majstora*, Zagreb: HAZU, 2018., str. 383.

Od ostalih usporednih primjera ističe se još nekoliko djela koja se na temelju tipoloških i kompozicijskih sličnosti mogu direktno povezati sa slikom *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*. Riječ je o djelima vrlo vjerojatno radioničke produkcije koja se sva pripisuju slikarskom krugu Polidora da Lanciana. Svakako najistaknutije je djelo *Bogorodica s Djetetom* prikazana u pratnji Ivana Krstitelja i neimenovane svete⁶⁶ (sl. 25). Ova slika sadrži izrazitu sličnost sa slikom *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom* prvenstveno u fizionomiji likova i kompoziciji. No sličnost se očituje i u drugim elementima, poput dimenzija slike koje su vrlo bliske s identičnim omjerom kao i zagrebačko djelo. Krajolik u kojemu se nalaze likovi izrazito je sličan, a prikaz raslinja iza samih likova gotovo je u potpunosti podudaran s prikazom na zagrebačkom djelu. Likovi su raspoređeni u prostor na gotovo isti način kao i na zagrebačkom djelu, a iako na slici nije prikazan sveti Josip, na njegovom mjestu prikazana je neimenovana svetica mučenica koja zadržava sličnu impostaciju i slično mjesto u slici.

Slika 25: Slikarski krug Polidora da Lanciana, *Bogorodica s Djetetom*, smještaj nepoznat

Lik Bogorodice gotovo je u potpunosti podudaran u prikazu njene glave uz nešto drugačiju impostaciju, a impostacija lika Isusa sasvim je drugačija, no fizionomija njegove glave također je usporediva sa zagrebačkim djelom. Na mjestu gdje se na zagrebačkoj slici nalazi lik svete Doroteje, na ovom usporednom primjeru nalazi se lik Ivana Krstitelja prikazanog s likom janjeta. Kolorit ovog djela nešto je drugačiji jer su prisutni tonovi plave boje koja u potpunosti

⁶⁶ Ulje na dasci, 59 x 77.5 cm, smještaj nepoznat, prodano 2019. godine preko online aukcijske platforme Artnet: <https://www.artnet.com/artists/polidoro-da-lanciano/mary-with-the-baby-jesus-DmY4eTEC6lbRC6nzGTBDaw2> (pregledano 22.2.2023.).

izostaje sa zagrebačkog djela. Oni su uočljivi u prikazu neba i krajolika, ali najizraženiji u prikazu Bogorodičinog plašta prebačenog preko njenog ramena koji je na zagrebačkom djelu maslinastozelene boje. Na slici je isto tako vidljivo nekoliko uzdužnih vodoravnih pukotina na drvenoj dasci koja je popucala na vrlo sličan način kao i zagrebačka. Brojne ostale sličnosti vidljive su i na ostalim likovima, osobito na liku svetice čija fizionomija lica i osobito kose podsjeća na fizionomiju svete Doroteje na zagrebačkom djelu. Palmin list kojeg drži u ruci također je prikazan na vrlo blizak stiliziran način. Desna ruka svetice položena na njena prsa slikana je u vrlo sličnoj već spomenutoj maniri s tankim prstima, vidljivoj i na drugim ranije spomenutim radioničkim djelima, a izrazito bliska načinu na koji je slikana lijeva ruka Bogorodice na zagrebačkom djelu. Vrlo su bliski i nabori na rukavu svetice također slikani u gotovo istoj maniri kao i nabori na rukavu Bogorodice na zagrebačkoj slici, uz nešto svjetliji, ali sličan kolorit odjeće.

Na prikazu Ivana Krstitelja ponovno je vidljivo da je korišten vrlo čest i već ranije uspoređivan model u kojemu se Ivan Krstitelj prikazuje uz rub kadra kako „proviruje“ i prilazi Isusu, a koji potječe s Tizianovih djela.⁶⁷ Na već ranije spomenutim usporednim primjerima viđeno je da je upravo taj model bio vrlo često korišten u slikarskom krugu Polidora da Lanciana, a na sličan način je i prikazivan lik janjeta kojeg drži u rukama. No na ovom djelu uočljiv je i još jedan model koji je korišten za prikaz Bogorodice i Isusa. Riječ je o modelu vidljivom na već ranije spomenutoj slici *Bogorodica s Djetetom i svetom Dorotejom* (sl. 14) pripisanoj Tizianovoj radionici iz Philadelphia Museum of Art. Impostacija Bogorodice spuštenog i kontemplativnog pogleda s Isusom u sjedećem položaju u njenom krilu koji drži češljugaru u ruci jasno je preuzeta i ponovljena u nešto promijenjenoj varijanti i na ovom radioničkom djelu. Iako je lik Isusa zrcalno okrenut, na oba djela upućuje pogled prema svetačkom liku koji mu prilazi. Preuzeti su i određeni detalji poput kretnje ruke Bogorodice kojom pridržava Isusa za stopalo ili plašta koji pada preko njenog desnog ramena i na isti način pokriva njena koljena. Ovaj primjer još jednom potkrjepljuje tezu o migraciji i kombinaciji modela koje Polidoro preuzima od drugih slikara te se zatim prenose na djela radioničke produkcije njegovog slikarskog kruga.

⁶⁷ Tagliaferro, 2010., str. 54.

Slika 26: Slikarski krug Polidora da Lanciana, *Sveta Obitelj sa svetim Ivanom Krstiteljem*, smještaj nepoznat

Od ostalih djela koja se pripisuju slikarskom krugu Polidora da Lanciana i koja se mogu uzeti kao relevantni primjeri za usporedbu sa zagrebačkom slikom ističe se i sljedeće djelo *Sveta Obitelj sa svetim Ivanom Krstiteljem*⁶⁸ (sl. 26). Na djelu je uočljiv sličan raspored likova u prostoru i njihov smještaj u krajolik, a osobito je blizak prikaz samog krajolika u pozadini kao i raslinja iza likova. Iako su likovi prikazani u punim figurama, a ne dopojasno kao na zagrebačkom djelu, izrazito je slična impostacija Bogorodice, a pogotovo Isusa koja je gotovo ista kao na zagrebačkom djelu. Njegova kretnja rukama i položaj tijela, kao i Bogorodičina kretnja i tkanina omotana oko Isusovih prsa u potpunosti je podudarna sa zagrebačkim djelom. Lik svetog Josipa i njegova impostacija također se mogu povezati sa zagrebačkim djelom jer se nalazi na istom mjestu u slici te osim fizionomije sličan je i njegov način prikaza u profilu. No njegova impostacija također se može povezati i s već ranije spomenutim modelom prikaza Josipa prisutnom na brojnim djelima Polidora da Lanciana i njegovog slikarskog kruga. Riječ je o modelu karakterističnom za prikaz svetog Josipa u prikazu teme odmora tokom bijega u Egipat kojeg Polidoro također preuzima iz slikarstva obitelji Vecellio, a prisutan je i na Polidorovom djelu *Sveta Obitelj s malim Ivanom Krstiteljem i anđelom* iz Strossmayerove galerije u Zagrebu.⁶⁹

⁶⁸ Ulje na dasci, 66.5 x 92.5 cm, smještaj nepoznat, prodano 2015. godine preko online aukcijske platforme Artnet: <https://www.artnet.com/artists/polidoro-da-lanciano/die-hl-familie-mit-dem-johannesknaben-BYHrwptukeOfHdlcHqIcbg2> (pregledano 22.2.2023.).

⁶⁹ Tagliaferro, 2010., str. 55.

Slika 27: Slikarski krug Polidora da Lanciana, *Zaruke svete Katarine*, Galleria dell'Accademia Tadini, Lovere

Kao relevantni komparativni primjer u sličnosti ističe se još i sljedeće djelo *Zaruke svete Katarine* iz Galleria dell'Accademia Tadini u gradu Lovere (sl. 27), također pripisano slikarskom krugu Polidora da Lanciana.⁷⁰ I na ovom djelu vidljiv je karakteristični raspored likova i prikaz raslinja iza njih, usporedan sa zagrebačkom slikom *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*. Iako su likovi nešto varirani u impostacijama i fizionomiji, kao najznačajniji element koji povezuje ta dva djela svakako se ističe impostacija svete Katarine. Njen prikaz u poluprofilu s Bogorodičine desne strane, s karakterističnom nagnutom glavom jasno se može povezati s impostacijom svete Doroteje na zagrebačkoj slici. Osim impostacije, sličnosti se uočavaju i u prikazu kose i odjeće.

⁷⁰ Ulje na dasci, 1550.-1599., 58 x 68,7 cm, Galleria dell'Accademia Tadini, Accademia di Belle Arti Tadini, Lovere, preuzeto s: <https://www.lombardiabeniculturali.it/opere-arte/schede/S0010-00026/> (pregledano 22.2.2023.).

9. ZAKLJUČAK

Cilj ovog rada bio je predstaviti sliku potpuno nepoznate povijesti i donijeti prijedlog njene atribucije, vremenskog okvira i ikonografije. Koristeći metodu uspoređivanja, uz brojna druga djela venecijanske slikarske škole moguće je zaključiti kako djelo pripada slikarskom krugu Polidora da Lanciana. Zbog toga je i moguće djelo okvirno smjestiti u sredinu ili drugu polovicu 16. stoljeća. Osobito je za usporedbu bio ključan primjer iz talijanske aukcijske kuće *Di Mano in Mano* koji je gotovo u potpunosti podudaran sa zagrebačkim djelom. Uz neizostavne sličnosti i u prikazu i u formatu, jasna je direktna povezanost ta dva djela. No talijanski primjer bio je ključan i za određivanje ikonografije zagrebačkog djela. Upravo je ta promjena atributa prikazane svete sugerirala da se na ta dva gotovo identična djela zapravo radi o drugačijoj ikonografiji jer ključni detalj koji je različit upućuje da se na talijanskom djelu radi o prikazu svete Katarine, dok se na zagrebačkom radi o prikazu svete Doroteje. Taj detalj određuje i temu zagrebačkog djela kao *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*. Promatrajući zagrebačku sliku u kontekstu opusa Polidora da Lanciana i njegovog slikarskog kruga moguće je doći do zaključka kako se radi o radioničkom djelu slikanom za privatnu namjenu. Osim toga, s njim se mogu i povezati još neka druga djela radioničke produkcije koja sadrže izrazite tipološke sličnosti sa zagrebačkim djelom. Zbog toga se može postaviti i teza o zajedničkom podrijetlu slike *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom* s ostalim radioničkim djelima slikarskog kruga Polidora da Lanciana.

10. LITERATURA:

- *A catalogue of the paintings in the Museo del Prado at Madrid*, uredio: E. Kerr-Lawson, London: William Heinemann, 1896.
- Berenson, Bernard, *Pitture italiane del Rinascimento : la scuola veneta*, London: Phaidon Press, 1958.
- Dal Pozzolo, Enrico Maria »La “bottega” di Tiziano: sistema solare e buco nero«, u: *Studi Tizianeschi IV* (2006.), SilvanaEditoriale, str. 53 - 98
- Dulibić, Ljerka; Pasini Tržec, Iva, *Strossmayerova zbirka starih majstora*, Zagreb: HAZU, 2018.
- Freedberg, S. J., *Painting in Italy 1500-1600*, Harmondsworth: Penguin books, 1970.
- Hall, James, *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*, Zagreb: August Cesarec, 1991.
- *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, uredio: Anđelko Badurina, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, Kršćanska sadašnjost, Institut za povijest umjetnosti, 1979.
- Mancini, Vincenzo, *Polidoro da Lanciano*, Lanciano: Casa Editrice Rocco Carabba, 2001.
- Program kongresa *7th International Congress of Art History Students*, Zagreb: KSPUFF, 2018.
- *Splendori del Rinascimento a Venezia : Schiavone tra Parmigianino, Tintoretto e Tiziano*, uredili: Enrico Maria dal Pozzo, Lionello Puppi, Venecija: 24 Ore Cultura, 2015.
- *Strossmayerova donacija*, Zagreb: HAZU, 2006.
- Tagliaferro, Giorgio, »Sacre variazioni. Tiziano, Francesco, Polidoro e la migrazione d’immagini« poglavlje iz knjige *Le botteghe di Tiziano*, u: *La rivista di Engramma* 80 (2010.), Associazione Engramma, str. 49 - 58
- Tagliaferro, Giorgio »La bottega di Tiziano: un percorso critico«, u: *Studi Tizianeschi IV* (2006.), SilvanaEditoriale, str. 16 - 52
- *Vodič Strossmayerove galerije starih majstora*, Zagreb: HAZU, 2009.
- Zlamalik, Vinko, *Strossmayerova galerija starih majstora*, Zagreb: JAZU, 1982.

INTERNETSKI IZVORI:

- *Polidoro da Lanciano, ambito di - Sacra Famiglia con matrimonio mistico di Santa Caterina*, tekst aukcijske kuće *Di Mano in Mano*:
<https://www.dimanoinmano.it/it/cp120593/arte/pittura-antica/polidoro-da-lanciano-ambito-di> (pregledano 22.2.2023.)
- *Bogorodica s Djetetom i svetom Dorotejom*, online aucijska platforma *Artnet*:
<https://www.artnet.com/artists/polidoro-da-lanciano/madonna-con-bambino-e-santa-dorotea-EuN2c1U2hPx8kgvjcgvpw2> (pregledano 22.2.2023.)
- *The Virgin and Child with Saints Dorothy and George*, Tekst online kataloga Museo del Prado, izvor: Miguel Falomir Faus, *Tiziano*, Museo Nacional del Prado, Madrid, 2003., str. 156, dostupno na: <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-virgin-and-child-with-saints-dorothy-and/cb4b0922-04a4-4318-91ed-bbc4c7b60d78> (pregledano 22.2.2023.)
- Heiner Krellig, *Virgin and Child with Saints Dorothy and Jerome*, digitalna zbirka Culture and Sport Museum Glasgow, University for the Creative Arts:
<https://vads.ac.uk/digital/collection/NIRP/id/34610> (pregledano 22.2.2023.)
- *Virgin and Child, with Saint Dorothy*, digitalna zbirka Philadelphia Museum of Art:
<https://philamuseum.org/collection/object/103001> (pregledano 22.2.2023.)
- *The Marriage of Saint Catherine*, web stranica Royal Trust Collection:
<https://www.rct.uk/collection/402843/the-marriage-of-saint-catherine> (pregledano 22.2.2023.)
- *Madonna con Bambino e San Giovanni Battista*, Antichità Castelbarco:
<https://www.antichitacastelbarco.it/it/prodotto/polidoro-de-renzi--detto-polidoro-da-lanciano---lanciano-1515---venezia-1565--> (pregledano 22.2.2023.)
- *Madonna and Child with the Infant Saint John*, Art UK:
<https://artuk.org/discover/artworks/madonna-and-child-with-the-infant-saint-john-130547> (pregledano 22.2.2023.)
- *Bogorodica s Djetetom*, online aukcijska platforma *Artnet*:
<https://www.artnet.com/artists/polidoro-da-lanciano/mary-with-the-baby-jesus-DmY4eTEC6lbRC6nzGTBDaw2> (pregledano 22.2.2023.)
- *Sveta Obitelj sa svetim Ivanom Krstiteljem*, online aukcijska platforma *Artnet*:
<https://www.artnet.com/artists/polidoro-da-lanciano/die-hl-familie-mit-dem-johannesknaben-BYHrwptukeQfHdlcHq1cbg2> (pregledano 22.2.2023.)

- *Sposalizio di santa Caterina*, Lombardia Beni Culturali:
<https://www.lombardiabeniculturali.it/opere-arte/schede/S0010-00026/> (pregledano 22.2.2023.)
- Francesco Trentini, »Polidoro da Lanciano«, u: *Dizionario Biografico degli Italiani*, Vol. 84 (2015.), Treccani, dostupno na: https://www.treccani.it/enciclopedia/polidoro-da-lanciano_%28Dizionario-Biografico%29/ (pregledano 22.2.2023.)

11. POPIS ILUSTRACIJA:

- **Slika 1:** Slikarski krug Polidora da Lanciana, *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*, Zagreb, privatno vlasništvo, snimio: Janko Matošević
- **Slika 2:** Detalj pukotine i krakelira, Slikarski krug Polidora da Lanciana, *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*, Zagreb, privatno vlasništvo, snimio: Janko Matošević
- **Slika 3:** Crtež drvene konstrukcije slike *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*, Zagreb, autor crteža: Vladimir Rukavina
- **Slika 4:** Poledina slike *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*, snimio: Janko Matošević
- **Slika 5:** Slikarski krug Polidora da Lanciana, *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*, Zagreb, privatno vlasništvo, snimio: Janko Matošević
- **Slika 6:** Slikarski krug Polidora da Lanciana, *Zaruke svete Katarine*, smještaj nepoznat, izvor: <https://www.dimanoimano.it/it/cp120593/arte/pittura-antica/polidoro-da-lanciano-ambito-di> (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 7:** Slikarski krug Polidora da Lanciana, *Sveta Obitelj sa svetom Dorotejom*, Zagreb, privatno vlasništvo, snimio: Janko Matošević
- **Slika 8:** Slikarski krug Polidora da Lanciana, *Zaruke svete Katarine*, smještaj nepoznat, izvor: <https://www.dimanoimano.it/it/cp120593/arte/pittura-antica/polidoro-da-lanciano-ambito-di> (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 9:** Polidoro da Lanciano, *Bogorodica s Djetetom i svetom Dorotejom*, smještaj nepoznat, izvor: <https://www.artnet.com/artists/polidoro-da-lanciano/madonna-con-bambino-e-santa-dorotea-EuN2c1U2hPx8kgvjcgvpw2> (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 10:** Polidoro da Lanciano, *Zaruke svete Katarine (?)*, Ca'Rezzonico, Venecija, izvor: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ca%27_Rezzonico_-_Matrimonio_di_Santa_Caterina_\(Inv.031\)_-Polidoro_da_Lanciano.jpg?uselang=it](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ca%27_Rezzonico_-_Matrimonio_di_Santa_Caterina_(Inv.031)_-Polidoro_da_Lanciano.jpg?uselang=it) (pregledano 22.2.2023.)

- **Slika 11:** Polidoro da Lanciano, *Zaruke svete Katarine*, smještaj nepoznat, izvor: <https://www.antichitacastelbarco.it/it/prodotto/polidoro-de-renzi--detto-polidoro-da-lanciano---lanciano-1515---venezia-1565--> (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 12:** Tiziano Vecellio, *Bogorodica s Djetetom, svetom Dorotejom i svetim Jurjem*, Museo del Prado, Madrid, izvor: <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-virgin-and-child-with-saints-dorothy-and/cb4b0922-04a4-4318-91ed-bbc4c7b60d78> (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 13:** Francesco Vecellio (?), *Bogorodica s Djetetom, svetim Jeronimom i svetom Dorotejom*, Kelvingrove Art Gallery and Museum, Glasgow, izvor: <http://collections.glasgowmuseums.com/mwebcgi/mweb?request=record;id=166387;type=101> (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 14:** Tizianova radionica, *Bogorodica s Djetetom i svetom Dorotejom*, Philadelphia Museum of Art, izvor: <https://philamuseum.org/collection/object/103001> (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 15:** Polidoro da Lanciano, *Bogorodica s Djetetom i svetom Cecilijom*, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Zagreb, izvor: prezentacija Giorgio Tagliaferro, *Sacre Variazioni*, Engramma n.80, maggio 2010, dostupno na: <https://www.slideshare.net/engramma/giorgio-tagliaferro-sacre-variazioni> (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 16:** Francesco Vecellio, *Bogorodica s Djetetom i malim Ivanom Krstiteljem*, San Diego Museum of Art, San Diego, izvor: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Madonna_and_Child_with_the_Infant_Saint_John_the_Baptist_by_Francesco_Vecellio,_San_Diego_Museum_of_Art.JPG (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 17:** Francesco Vecellio, *Bogorodica s Djetetom i tri sveca*, Alte Pinakothek, München, izvor: <https://www.sammlung.pinakothek.de/de/artwork/wq4jX7PLWo> (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 18:** Polidoro da Lanciano, *Bogorodica s Djetetom i svetom Cecilijom*, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Zagreb, izvor: prezentacija Giorgio Tagliaferro, *Sacre Variazioni*, Engramma n.80, maggio 2010, dostupno na: <https://www.slideshare.net/engramma/giorgio-tagliaferro-sacre-variazioni> (pregledano 22.2.2023.)

- **Slika 19:** Francesco Vecellio, *Zaruke svete Katarine*, Hampton Court, London, izvor: <https://www.rct.uk/collection/402843/the-marriage-of-saint-catherine> (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 20:** Pripisano Polidoru da Lancianu, *Bogorodica s Djetetom i malim Ivanom Krstiteljem*, Museo San Pietro, Colle di Val d'Esta, izvor: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Polidoro_da_Lanciano_\(attr.\),_madonna_ch_e_adora_il_bambino_e_san_giovannino,_1580_ca.jpg?uselang=it](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Polidoro_da_Lanciano_(attr.),_madonna_ch_e_adora_il_bambino_e_san_giovannino,_1580_ca.jpg?uselang=it) (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 21:** Pripisano Polidoru da Lancianu, *Bogorodica s Djetetom i svetim Ivanom Krstiteljem*, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Zagreb, izvor: *Vodič Strossmayerove galerije starih majstora*, Zagreb: HAZU, 2009., str. 57
- **Slika 22:** Pripisano Polidoru da Lancianu, *Bogorodica s Djetetom i svetim Ivanom Krstiteljem*, smještaj nepoznat, izvor: <https://www.antichitacastelbarco.it/it/prodotto/polidoro-de-renzi--detto-polidoro-da-lanciano---lanciano-1515---venezia-1565--> (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 23:** Pripisano Polidoru da Lancianu, *Bogorodica s Djetetom i svetim Ivanom Krstiteljem*, Old Moseley Hall, Wolverhampton, izvor: <https://artuk.org/discover/artworks/madonna-and-child-with-the-infant-saint-john-130547> (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 24:** Polidoro da Lanciano, *Sveta Obitelj s malim svetim Ivanom Krstiteljem i anđelom*, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Zagreb, izvor: prezentacija Giorgio Tagliaferro, *Sacre Variazioni*, Engramma n.80, maggio 2010, dostupno na: <https://www.slideshare.net/engramma/giorgio-tagliaferro-sacre-variazioni> (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 25:** Slikarski krug Polidora da Lanciana, *Bogorodica s Djetetom*, smještaj nepoznat, izvor: <https://www.artnet.com/artists/polidoro-da-lanciano/mary-with-the-baby-jesus-DmY4eTEC6lbRC6nzGTBDAw2> (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 26:** Slikarski krug Polidora da Lanciana, *Sveta Obitelj sa svetim Ivanom Krstiteljem*, smještaj nepoznat, izvor: <https://www.artnet.com/artists/polidoro-da-lanciano/die-hl-familie-mit-dem-johannesknaben-BYHrwptukeQfHdlcHq1cbg2> (pregledano 22.2.2023.)
- **Slika 27:** Slikarski krug Polidora da Lanciana, *Zaruke svete Katarine*, Galleria dell'Accademia Tadini, Lovere, izvor: <https://www.lombardiabeniculturali.it/opere-arte/schede/S0010-00026/> (pregledano 22.2.2023.)

12. SUMMARY

"Holy Family with Saint Dorothy" from the artistic circle of Polidoro da Lanciano in a private collection in Zagreb

This thesis presents a previously unpublished painting *Holy family with Saint Dorothy* of smaller dimensions from a private collection in Zagreb. In this thesis the painting has been studied through formal and iconographical analysis and presented with known data of its current state. By comparing this painting with other similar examples, it has been attributed to the artistic circle of Polidoro da Lanciano (Lanciano, 1510/15 – Venice, 1565) and approximately dated to the middle or second half of the 16th century. The painting has been compared to other examples of the same theme from the Venetian painting of the same period. The painting has also been compared to other works of Polidoro da Lanciano and his artistic circle, which showcase the variety of artist's works, mainly consisting of repeating successful models of depiction and combining them in various works. Using those comparative examples and pieces of information about artist's activity in Venice, it has been concluded that the painting *Holy family with Saint Dorothy* probably has its origin in workshop production.

Keywords: Polidoro da Lanciano, 16th century Venetian painting, paintings for private devotion, workshop productions, works modelled after the Vecellio family, iconography of Saint Dorothy